

OLAYLAR VE YORUMLAR

(FACTS AND COMMENTS)

Ömer Engin LÜTEM

E. Büyükelçi
oelutem@avim.org.tr

Öz: Bu yazıda iki konu ele alınmaktadır. Birincisi, Türkiye-Ermenistan ilişkileri başlığı altında, Ermenistan'ın dolaylı bir şekilde 5 Temmuz 2013 tarihinde Türkiye'den toprak talep etmesidir. İkinci konu ise yaklaşık son iki yıl içinde soykırım iddiaları konusunda yirmi bir ülkede ve üç uluslararası kuruluşta meydana gelen gelişmelerdir.

Anahtar Sözcükler: S. Sarkisyan, E. Nalbantyan, R.T. Erdoğan, A. Davutoğlu, H. Demoyan, A. Hovsepyan, Tüm Ermeni Hukukçuları Forumu, Almanya, Avustralya, Avusturya, Beyaz Rusya (Belarus), Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ermenistan, Gürcistan, İngiltere, İspanya, İsrail, İsveç, İtalya, Kanada, Macaristan, Portekiz, Slovakya, Ukrayna, Uruguay, Vatikan, Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi

Abstract: This article deals with two subjects, the first, under the title "Turkey-Armenia relations" relates the indirect territorial demand on 5th of July, 2013 of Armenia from Turkey. The second subject concerns developments on genocide allegations during the last two years in twenty one countries and three international organizations.

Keywords: S. Sarkisian, E. Nalbantian, R.T. Erdoğan, A. Davutoğlu, H. Demoyan, A. Hovsepyan, Pan-Armenian Lawyers Forum, Germany, Australia, Austria, Belarus, Bulgaria, Czech Republic, Denmark, Armenia, Georgia, Great Britain, Spain, Israel, Sweden, Italy, Canada, Hungary, Portugal, Slovakia, Ukraine, Uruguay, European Union, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Council of Europe

TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

Türkiye- Ermenistan Protokollerinin akamete uğramasından sonra, özellikle Ermeni tarafının olumsuz ifade ve davranışları sonucunda, iki ülke ilişkilerinde bir gerileme yaşandığını geçmiş yazılarımızda bildirmiştik. 5 Temmuz 2013 tarihinde Ermenistan'ın Türkiye'den, dolaylı bir şekilde de olsa, toprak talebinde bulunması bu gerilemeyi daha da arttırmıştır. Aşağıda bu konuda ayrıntılı bilgi verilmektedir.

A. TÜM ERMENİ HUKUKÇULARI FORUMU

1915 Olayların 100 yılının bazı tören ve eylemlerle anılması hemen her Ermeni'yi yakından ilgilendiren bir konudur. Bazıları 2015 yılına adeta mistik bir tarzda yaklaşarak bu yılı Türkiye'nin soykırımı kabul etmesi, af dilenmesi, tazminat ödenmesi, malların geri verilmesi ve hatta Ermenistan'a toprak verilmesi gibi taleplerin yerine getirileceği, hiç olmazsa böyle bir sürecin başlayacağı, bir tarih olarak görmekteyler.

Gerek Diaspora ve gerek, daha az olmakla beraber, Ermenistan kamuoyundaki bu bekleyişe karşın 2015 yılında neler yapılacağı, bunların yerine getirilmesi için ne gibi yollar izleneceği hususlarında, çok konuşulmakla beraber, belirli bir hazırlık göze çarpmıyordu. Sonunda Ermenistan bu konuda koordinasyon görevini üstlendi¹. Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan 23 Nisan 2011 tarihinde "Ermeni Soykırımının Yüzüncü Yıldönümü Faaliyetlerinin Koordinasyonu için bir Devlet Komisyonu Kurulmasına İlişkin" bir Kararname yayınladı.

Adı geçen Devlet Komisyonu Başkan Sarkisyan'ın başkanlığında şimdiye kadar 2011, 2012 ve 2013 yıllarında olmak üzere üç kez toplanmış ve çalışmaları gözden geçirmiştir. Dikkat çeken husus 100. yıldönümüne az zaman kalmış olmakla beraber, ne gibi anma törenleri ve eylemler yapılacağı hakkında hemen hiç somut bilgi verilmemesi ve bir program açıklanmamasıdır. Bunun nedeni bilinmemektedir. Türkiye'yi uyarmamak için açıklama yapılmadığı düşünülebilir; ne yapılacağına henüz karar verilmediği ve gerekli mali kaynak bulunmadığı için bilgi verilmediği de akla gelebilir. Devlet Komisyonu Sekreteri Hayk Demoyan'ın Komisyono'nun daha önce kurulması gerektiğini düşündüren ve gayet ağır işlediğinden şikâyet eden sözleri bu son olasılığı desteklemektedir². Diğer yandan Başkan Sarkisyan'ın 2015'in varılması gereken son bir hedef olmadığı, amacın Türkiye'nin Ermeni soykırımını

1 "RA President's decree on the establishment of a state commission for coordinating events dedicated to the 100th anniversary of the Armenian Genocide" 05.27.2011 <http://www.mindiaspora.am/en/News?id=1394>

2 "Plan For 100th Anniversary Appeal: Leader of Commission Says Unity Needed in Quest for Genocide Recognition" *Armenianow*. 24 Nisan 2013.

tanınmasını sağlamak olduğunu, bu nedenle eylemlerin 2015'ten sonra da süreceği şeklindeki sözleri³ bu düşüncüyü desteklemektedir. Buna göre 2015 tarihinin soykırım savını Türkiye'nin tanınması için bir son değil bir başlangıç gibi görüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu konuda mühim olan Ermenistan gibi küçük bir ülkenin ve dağınık Diasporanın Türkiye çapında ve gücünde bir ülkeye soykırım iddialarını nasıl ve hangi yolla kabul ettirileceğidir. Bu sorunun cevabı 5 Temmuz 2013 tarihinde Erivan'da yapılmış olan İkinci "Tüm Ermeni Hukukçuları Forumu"nda belli olmuştur.

Tüm Ermeni Hukukçuları Forumu (Kısaca Hukukçular Forumu) Ermenistan ve Diaspora hukukçularından oluşan daha ziyade bir STK niteliğinde bir örgüttür. Yukarıda değindiğimiz Devlet Komisyonu'nun bir organı değildir. Ancak anlaşılan bu Forum'un ikinci toplantısından "100.yıl" için yararlanılması düşünülmüş ve bu yılki Foruma "Ermeni Soykırımının 100. Yılına Doğru" başlığı verilmiştir.

Başkan Sarkisyan Forum'un açılışı için yaptığı konuşmada Ermeni soykırımı ile ilgili yasal sorunların Forum'un dikkat merkezini oluşturduğunu, hukukçuların Ermeni soykırımın uluslararası tanınmasına teorik ve pratik katkıda bulduklarını, çeşitli ülkelerin dikkatinin Ermeni soykırımının 100. yıldönümüne çekilmesi için hukukçuların çabalarının övgüye değer olduğunu, bu çabaların dünyanın başka yerlerinde de soykırım suçunun önlenmesine katkıda bulunacağını söylemiştir. Ardından "Ermeni soykırımının uluslararası tanınması, kınanması ve sonuçlarının ortadan kaldırılması her zaman için gerekli olacaktır. Ermeni Devleti var oldukça bu tarihi gerçeği reddetmek ve unutturmak için tüm çabalar başarısız olmaya mahkûmdur. Bu insanlığa karşı en büyük suç, kesin olarak ve ilk önce bizzat Türkiye tarafından tanınmalı ve kınanmalıdır" demiştir.

Ermeni soykırımı iddialarının diğer ülkeler ve başlıca uluslararası kuruluşlar tarafından tanınması Ermenistan'ın tüm devlet başkanlarının ve diğer yetkililerinin üzerinde özellikle durdukları bir konudur. Ancak Ermenistan şimdiye kadar 1915 olaylarının Türkiye tarafından soykırım olarak tanınması ve kınanması hususunda açık bir talepte bulunmamıştı. Protokollerin akamete uğramasından sonra Başkan Sarkisyan Türkiye'ye yönelttiği eleştirilerin dozunu arttırmış ve yaklaşık son iki yıldır Türkiye'nin soykırım iddialarını tanınmasını ve kınamasını istemeye başlamıştır. Ayrıca sadece tanıma ve kınamanın da ötesine de geçilerek "soykırımın sonuçlarının ortadan kaldırılması" üzerinde ısrarla durmuştur. Bilindiği üzere bu deyim, kısaca, Ermeni mallarının iadesini, tazminat ödenmesini ve Türkiye'den Ermenistan'a toprak verilmesini kapsamaktadır. Ancak toprak verilmesi resmen dile

3 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 44, ss. 16,17.

getirilmemiştir. Bu da Ermeni taleplerinin soykırımın tanınması, malların iade edilmesi ve tazminat verilmesinden ibaret olduğu gibi yanlış bir kanı doğmasına neden olmuştur.

Ermenistan Başsavcısı Agvan Hovsepyan Hukukçular Forumuna sunduğu raporla⁴ bu kanıyı ortadan kaldırmıştır. Adı geçen “Ermeni soykırımı kurbanlarının mirasçılarına” (tehcir edilenlerin torunlarına) maddi tazminat ödenmesi, kilise binalarının ve kilise arazilerinin Ermeni Kilisesine iade edilmesini belirttiikten sonra ve “kaybettiği topraklarının Ermenistan Cumhuriyetine geri verilmesi” gerektiğini de ifade etmiştir.

Ermeni soykırımının sonuçlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin hukuki sorunlar konusunda ciddi çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Toprak talebi konusunda daha ayrıntılı bilgi vermeden önce, ileride Türkiye’den Ermeni talepleri konusunda başlıca belge olacağı anlaşılan Başsavcının raporunda önemli gördüğümüz bazı kısımları özetlemeye çalışacağız.

Raporda birçok ülkenin Ermeni soykırımını tanınmasından memnuniyet duyulduğu belirtmekle beraber uluslararası toplumun bu

konuya kesin bir çözüm getirmemiş olduğu belirtilmektedir. Bu, başta büyük ülkeler olmak üzere, coğrafi-siyasi çıkarlardan ve bazen bu çıkarların çatışmasından ileri gelmektedir. Durum bu gün böyledir. Bir asır önce de böyleydi. Artık Ermeni soykırımının tanınması konusunu hukuki alana taşımak gerekmektedir. Bilimsel temele dayalı hukuksal kanıtlar olmadan Ermeni soykırımının uluslararası tanınmasını ve genel olarak Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin sorunlarını çözümlenmek olanaksızdır. Ermenistan Baş Savcısı bu noktada Ermeni soykırımının 1876 ila 1923 arasında vuku bulduğu, o nedenle bu konudaki sorumluluğun sadece Osmanlı İmparatorluğu’na değil günümüz Türkiye’sine de ait olduğu ve Kemal Atatürk’ün ellerinin de Ermeni kanına bulaştığı gibi anlamı ve kanıtı olmayan görüşler ileri sürmektedir.

Başsavcıya göre Türkiye’de işlenmiş olan Ermeni soykırımının kanıtlanmış olduğu tartışılmaz bir olaydır. Birçok delil arasında 1919–1920 Divan-ı Örfi davaları da bulunmaktadır. Ermeni soykırımının başlıca sorumlusu Türkiye’dir ancak suç ortakları da vardır ve Ermeni hukukçularının görevi bunları açığa çıkarmaktır.

Ermeni soykırımının sonuçlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin hukuki sorunlar konusunda ciddi çalışmalar yapılması gerekmektedir.

⁴ Bu rapor “A. Hovsepyan: Recognition of Armenian Genocide Shall Have A Perfect International Legal Provision “ başlığını ve “RA Prosecutor General Aghvan Hovsepyan’s Report at the Second Pan-Armenian Conference of Lawyers ‘Ahead of the 100th Anniversary of Armenian Genocide” alt başlığını taşımaktadır. Raporun İngilizce tam metni bu sayımızın “Güncel Belgeler” bölümündedir.

Ermeni soykırımının sonuçlarının ortadan kaldırılması “telâfi”ye (compensation) bağlıdır. Bu çerçevede soykırım kurbanlarının mirasçıları maddi olarak telâfi edilmeli, kiliseler ve kiliselere ait topraklar geri verilmeli ve Ermenistan Cumhuriyeti kaybetmiş olduğu topraklarını geri almalıdır. Ancak tüm bu taleplerin mükemmel bir hukuki temeli olmalıdır.

Ermeni soykırımının uluslararası tanınması hukuki bir konudur ancak Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşmesinin sadece bir unsurudur; Türk-Ermeni ilişkileri de uluslararası hukukun temel ilkelerine göre çözümlenmelidir. Berlin Kongresinden başlayarak onaylanmayan son protokollere kadar, Ermeni milleti ve topraklarıyla ilgili tüm antlaşmalar uluslararası hukuk yönünden incelemeye tabi tutulmalıdır.

Ermenistan Başsavcısı Ermeni halkını ilgilendiren uluslararası antlaşmalar arasında Sevr Antlaşmasının önemli bir belge olduğunu, bu antlaşmanın, tasdik edilmemiş olmakla beraber, Lozan Antlaşmasıyla reddedilmediğini ve bu nedenle de ortadan da kalkmadığını ileri sürmüştür.

Başsavcı Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşmesi bakımından Başkan Wilson’un 22 Kasım 1923 tarihli hakem kararının da önemli olduğunu, Sevr Antlaşmasının 89. maddesine göre Türkiye ve Ermenistan, aralarındaki sınır sorunu ABD Başkanının hakemliğine bıraktıklarını, uluslararası hukuka göre taraflar aralarındaki bir anlaşmazlığı hakeme götürmeyi kabul ederlerse bu hakemin kararını yerine getirecekleri anlamına geldiğini, ayrıca hakem kararının nihai olup zaman aşımına tabi olmadığını ifade etmiştir. Başkan Wilson’un hakem kararının da Türkiye, Ermenistan ve Sevr’i imzalayan diğer ülkeler için aynı niteliğe (nihai olmak ve zaman aşımına tabi olmamak) sahip olduğunu ve bu kararla 103.599 km² arazinin Ermenistan’a verildiğini söylemiştir.

Başsavcı Sevr Antlaşması yürürlüğe girmediğine göre, 89. maddesinin de yürürlüğe girmediğinin ve Başkan Wilson’un hakem kararının bağlayıcı olmadığını düşünülebileceğini ancak 89. maddenin Başkan Wilson’un hakem kararına başvurulması için Ermenistan, Türkiye ve Sevr’i imzalayan diğer devletlerin irade beyanını gösterdiğini, Sevr antlaşmasının onaylanıp onaylanmamış olmasının bu irade beyanıyla bir ilgisi bulunmadığını söylemiş, diğer bir deyimle Sevr’in onaylanmamış olmasına rağmen irade beyanının geçerli olduğunu iddia etmiştir. Başsavcı ayrıca Lozan Antlaşmasında Türkiye-Ermenistan sınırının saptanması hakkında bir kelime bile olmadığını, bu durumda Türkiye-Ermenistan sınırının Lozan Antlaşması ile ilişkisi bulunmadığını ileri sürmüştür.

Başsavcı, buna Türkiye-Ermenistan sınırının 21 Mart 1921 tarihli Moskova

Antlaşmasıyla saptanmış olduğu belirtilerek itiraz edilebileceğini, ancak Moskova Antlaşması taraflarının (Türkiye ve Sovyetler Birliği) Antlaşma imzalandığı tarihte diğer ülkeler tarafından tanınmış devletler olmadıklarından uluslararası hukukun öznesi olmadıklarını, bu nedenle Moskova Antlaşmanın tam bir uluslararası antlaşma addedilemeyeceğini, ayrıca Ermenistan'ın Moskova Antlaşması müzakerelerine katılmasına izin verilmediğini, bu antlaşmayı imzalamadığını, uluslararası hukukun ilkelerine göre imzalamayan tarafının bir sorumluluk taşımayacağını ifade etmiştir.

Buna da Ermenistan'ın 21 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması'nı imzaladığı belirtilerek itiraz edilebileceğini ileri süren Başsavcı, o tarihte Rusya'nın bir parçası olan Ermenistan uluslararası hukukun bir öznesi olmadığından bu Antlaşmanın başından beri geçersiz olduğunu iddia etmiştir.

Başsavcı “Bugün, Ermenistan–Türkiye sınırı daha tespit edilmemiştir. Hem Türkiye hem de Azerbaycan’la toprak ihtilaflarımız var. İnaniyorum ki, ihtilafın hukuki çözüme kavuşturulması için, uygun hukuki argümanları da içeren kapsamlı bir talepler paketi hazırlanmalıdır ve Ermeni makamlarına sunulmalıdır. Aynı paket daha sonra da meselenin Uluslararası Adalet Divanı’na götürmesinden sorumlu ilgili BM kurumuna da verilmelidir” demiştir.

İngilizce tam metni Dergimizin “Güncel Belgeler” bölümünde verilmiş olan Ermenistan Başsavcısı A. Hovsepyan’ın raporunun önemli bölümlerini yukarıda verdik. Akılda daha kolay kalması için bunları şu satırbaşları halinde ifade edebiliriz.

- Ermeni soykırımının uluslararası tanınmasını sağlamak için bu sorunu hukuki alana taşımak gerekmektedir.
- Ermeni soykırımının sonuçlarının ortadan kaldırılması “telâfi”ye (compensation) bağlıdır. Bunlar tehcire uğrayanların torunlarına malların geri verilmesi, ayrıca tazminat ödenmesi, kiliselerin ve kiliselere ait toprakların Ermeni kilisesine geri verilmesi ve Ermenistan’a toprak verilmesidir. Ancak bu talepler mükemmel bir hukuki temele oturtulmalıdır.
- Türkiye-Ermenistan sınırını saptayan Başkan Wilson’un 22 Kasım 1921 tarihli hakem kararı halen geçerlidir.
- Türkiye-Ermenistan sınırını saptayan 21 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması geçerli değildir.
- Aynı konudaki 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması da geçerli değildir.

- Türkiye-Ermenistan arasındaki tüm anlaşmazlıkların hukuki çözümü için, gerekçeleriyle birlikte büyük bir talepler paketi hazırlayıp Uluslararası Adalet Divanına başvurulmalıdır.

Hukukçular Forumu çalışmalarının sonunda kabul ettiği bir bildiriye⁵ Ermeni soykırımının sonuçlarını ortadan kaldırmak için, Forum'da ifade edilen görüşlere, mevcut araştırmalara ve aynı zamanda uluslararası hukukun norm ve ilkelerine dayanan kanıtlanmış belgelerin tam bir listesinin hazırlanmasına; hukuki sorunların çözümü için Devlet Komisyonu ve Diasporada kurulmuş komitelerle işbirliği yapılmasına ve Ermeni soykırımına ilişkin başlıca sorunlar hakkında hukuki belgelerin toplanması için özel bir komite kurulmasına karar vermiştir.

Görüldüğü gibi Hukukçular Forumu'nda, soykırım iddialarına dayanan bazı talepler ortaya atılmıştır. Bunların içinde kuşkusuz en önemlisi, Türkiye-Ermenistan arasındaki sınırın yasallığının sorgulanması yoluyla Türkiye'den toprak talep edilmesine dair olanıdır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı da esas itibarıyla bu hususa tepki göstermiştir. Bakanlığın bu konudaki, "soruya cevap" şeklindeki açıklaması şöyledir.

Hukukçular Forumu'nda, soykırım iddialarına dayanan bazı talepler ortaya atılmıştır. Bunların içinde kuşkusuz en önemlisi, Türkiye-Ermenistan arasındaki sınırın yasallığının sorgulanması yoluyla Türkiye'den toprak talep edilmesine dair olanıdır.

SC-18, 12 TEMMUZ 2013, DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI SÖZCÜSÜNÜN ERMENİSTAN BAŞSAVCISI AGHVAN HOVSEPYAN'IN TÜRKİYE-ERMENİSTAN SINIRI HAKKINDAKİ İFADELERİNE İLİŞKİN BİR SORUYA CEVABI

Açılış konuşması Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan tarafından Erivan'da yapılan 5-6 Temmuz 2013 tarihli Pan-Ermeni Avukatlar Kongresi'ndeki takdiminde Ermenistan Başsavcısı Aghvan Hovsepyan'ın Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın yasal olarak belirlenmediği ve kaybedilen Ermeni topraklarının Ermenistan'a iade edilmesi gerektiği yönünde beyanda bulunmasını esefle karşılıyoruz.

Başsavcılık gibi önemli bir resmi makamı işgal eden bir yetkilinin yaptığı bu açıklama, komşusu Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerine dair Ermenistan'da hâkim sorunlu zihniyeti yansıtmakta ve bu ülkenin BM ve AGİT başta olmak üzere üyesi bulunduğu uluslararası örgütlere karşı üstlenmiş olduğu yükümlülüklerle ters düşmektedir. Şu çok iyi bilinmelidir ki, Türkiye'den toprak talebi kimsenin haddine değildir.

5 Bu bildirinin İngilizce tam metni bu sayımızın "Güncel Belgeler" bölümündedir

Bu kısa açıklamanın hukuki açıdan önemli noktası Ermenistan'ın Türkiye'den, dolaylı olarak da olsa, toprak talep etmesinin Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyesi olarak yükümlülüklerine (başka ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı) aykırı hareket ettiği'dir.

Siyasi yönden önemli nokta ise “Türkiye’den toprak talebi kimsenin haddine değildir” ifadeleridir. Gerçekten de Türkiye çapında ve gücünde bir ülkeden toprak istemek kimsenin haddi değildir, Ermenistan’ın hiç değildir.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu bu konuda yaptığı bir konuşmada⁶ “Türkiye topraklarından bir çakıl taşı bile almaya kalkanları hadlerini bilmeye çağırıldıklarını” vurguladıktan sonra “Kimsenin böyle bir şeyi teklif etmesi bir yana, zihninden geçirmesi bile söz konusu olamaz” demiştir. Bu konuda dile getirilenlerin “bir hezeyandan” ibaret olduğunu ifade eden Dışişleri Bakanı, Kafkasya’da barışın sağlanması için herkesin sınırını bilmesi gerektiğini, bu bilindiği zaman herkesin kazanacağını fakat bu tür ifadeleri kullananların kaybedeceği belirtmiş ve herkesi akliselime davet ettiğini, Türkiye için hem Türkiye’nin hem de Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünün esas olduğunu söylemiştir.

Ermenistan Başsavcısı’nın dolaylı olarak Türkiye’den toprak talep etmesine, ne ABD, ne AB ülkelerinden ne de diğer ülkelerden resmi bir tepki gelmemiştir. Bu olay, şimdilik, basında da fazla yorumlara da neden olmamıştır.

Başsavcının raporunda ileri sürdüğü görüşlerin geçersizliğini, uluslararası hukukun kurallarına dayanılarak, kanıtlamak zor değildir. Ancak bu konu, “olaylar ve yorumlar” yazımızın içinde ele alınması uygun olmayacak derecede uzun ve ayrıntılı olduğundan böyle bir incelemeyi, olabilecek gelişmeleri de bekleyerek, daha sonraya bırakıyoruz. Bununla beraber Başsavcının görüşlerinin hukuksal değeri hakkında okuyucularımıza bir fikir verebilmek üzere şu hususları şimdiden belirtmek istiyoruz.

Başsavcının raporunun ana konusu Ermeni soykırımı iddialarının uluslararası tanınmasıdır. Soykırım hakkında uluslararası hukukun temel kuralları 1948 tarihli Birleşmiş Milletlerin Soykırım Sucunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’dir. Raporda bu sözleşmeye hiç atıfta bulunulmamıştır.

Raporda, Sevr Antlaşması’nın kısmen olsun hala geçerli olduğu buna karşın 1921 tarihli Moskova ve Kars antlaşmalarının geçersiz olduğu ileri sürülmektedir. Günümüzde anlaşmaların geçerliği hakkında bazı uluslararası anlaşmalar mevcuttur. Konu uluslararası Adalet Divanı veya diğer bir uluslararası merciye gittiği takdirde, mecburen bu antlaşmalara başvurulacaktır.

6 “Davutoğlu’dan Ermenistan Başsavcısı’na Sert Yanıt” *Hürriyet*, 17 Temmuz 2013.

Ne var ki Başsavcının raporunda bu antlaşmalardan da bahis yoktur. Kısaca Başsavcının bazı anlaşmaların geçerliği veya geçersizliği hakkındaki görüşleri, mevcut uluslararası hukuk kuralları dışındadır ve sadece Başsavcının mantığının bir sonucudur. O nedenle ki Başsavcının görüşlerini çürütmek zor olmayacaktır.

B. AÇIKLAMALAR VE YORUMLAR

Bu olaya bir teşhis koymadan önce Ermenistan Başsavcısı'nın "temsil yeteneği"nin, diğer bir deyimle ne ölçüde Ermenistan Hükümetini temsil ettiğinin saptanması gerekmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Ermenistan Başsavcısı da kendi alanına giren hukuki konularda yetkilidir ve ülkenin dış ilişkileri için ne yetkisi ne de sorumluluğu vardır. Ancak olaya yakından baktığımızda Başsavcının Türkiye'den doğrudan toprak talebinde bulunmadığı, toprak talebi dâhil Ermenistan'ın Türkiye'den olabilecek taleplerinin hukuki dayanaklarının saptanması için bir çalışma yapılmasını istediği görülmektedir. Savcının bu davranışı karşı Ermenistan'da hiçbir çevreden olumsuz bir tepki gelmediğini, kimsenin Başsavcıyı bu raporu nedeniyle sorgulamadığını belirtmemiz gerekmektedir. Ayrıca Ermenistan'ın siyasi sisteminde cumhurbaşkanlığı o kadar geniş yetkilere sahiptir ki Başsavcı Hovsepyan'ın Başkan Sarkisyan'ın bilgi ve rızası olmadan böyle bir girişimde bulunması mümkün görülmemektedir. Günümüzde toprak talebi, silahlı çatışmaya neden olabileceği endişesiyle, uluslararası toplumda hoş karşılanmayan ve hatta genelde kınanan bir davranıştır. Büyük olasılıkla Başkan Sarkisyan bunu dikkate alarak toprak talebini kendisi yapmamış ve başsavcıya yaptırmıştır.

Konuya siyasi açıdan yaklaşıldığında, bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından bu yana, Ermenistan devlet başkanlarının ve hükümet üyelerinin Türkiye'den toprak istenmesi anlamına gelecek ifadelerden dikkatle kaçındıkları görülmektedir. Ancak diğer yandan, mesela Kars Antlaşması'nın yürürlükte olduğu gibi, mevcut sınırı tanıdıkları anlamına gelecek beyanlarda da bulunmamışlardır. Başkan Sarkisyan da seçildikten sonra iki yıl kadar seleflerinin bu politikasını aynen izlemiştir. Sonra onlardan ayrılarak 10 Ekim 2009 tarihli "Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına İlişkin" protokolle Türkiye ile olan sınırın tanınmasını kabul etmiştir.

Ancak Türkiye'nin protokollerin onaylanması konusunu Karabağ sorunun çözümüne bağlaması Ermenistan'da büyük rahatsızlık yaratmış ve özellikle Diaspora'dan gelen büyük itirazlara rağmen Protokollerin imzalanmasını sağlayan Başkan Sarkisyan'ı çok zor bir durumda bırakmıştır. Bunun üzerine Sarkisyan protokollerden kurtulma politikası izlemeye başlamış ve bunun için de tüm antlaşmaları Anayasa'ya uygunlukları açısından inceleyen Anayasa

Mahkemesinden yararlanmıştır. Anayasa Mahkemesi Protokollerin imzalanmasından üç ay kadar sonra aldığı bir kararda, Protokollerin bazı maddelerine yorumlar getirmiş, bunlara riayet edilmesi koşusuyla protokollerin Anayasa'ya aykırı olmayacağını belirtmiştir.

Bu yorumlar arasında şu hususlar dikkat çekmektedir: Birinci husus diplomatik İlişkiler kurulmasına dair Protokol'deki iki ülkenin aralarındaki sınırı tanıdıklarına dair hükmün sadece sınır geçişleriyle ilgili olduğunu ve bunun ötesinde Ermenistan'a bir yükümlülük getirmediğidir. Böylelikle mevcut sınırın tanınmasının Türkiye'nin toprak bütünlüğünün tanındığı anlamına gelmediği ifade edilmek istenmiştir. İkinci husus, Ermenistan Anayasa Bildirgesi'nin 11. maddesi gereğince Ermeni soykırımının gerçek olduğu ve tartışılmayacağı, diğer bir deyimle İkinci Protokol'deki Tarihsel Boyut Alt Komisyonu'nun soykırımı tartışma gibi bir görevi olmadığıdır. Üçüncü husus ise Karabağ sorunu ile Protokoller arasında bir ilişki bulunmadığının ifadesidir.

Ermenistan Anayasa Mahkemesinin bu kararı Türkiye için Protokollerin getireceği yararları ortadan kaldırmıştır. Türkiye, Anayasa Mahkemesi kararına itiraz etmekle beraber⁷ protokolleri reddetmemiş ve bu belgeleri TBMM Dış İlişkiler Komisyonu gündeminde tutulmaya devam etmiştir.

Ermenistan ise protokollerden kurtulmak politikasının gereği olarak Protokolleri kendi Meclisinden geri çekmeye çalışmış ancak ABD, AB ve olasılıkla Rusya'nın aksi görüş bildirmesi üzerine, bir ara formül olarak, 22 Nisan 2010 tarihinde Protokolleri, geçici kaydıyla, Ermenistan Parlamentosu'nun gündeminden çıkarılmıştır⁸.

Türkiye'nin Protokollerin uygulanmasını Karabağ sorunundaki gelişmelere bağlamakta ısrar etmesi ve Protokollerin imzalanmasından sonra Türkiye ile Azerbaycan arasında işbirliğinin daha da artması ve hatta protokollerden bir yıl kadar sonra, 15 Eylül 2010 tarihinde iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Kuruluşu Anlaşması'nın imzalanması, Ermenilerde, kendi istedikleri koşullarla Türkiye ile normal ilişki kuramayacaklarını nihayet anlamalarına neden olmuş ve Ermenistan bundan sonra Türkiye'ye karşı hasmane (düşman gibi) ve zaman zaman da saldırgan olarak nitelendirilebilecek bir politika izlemeye başlamıştır.

Kısaca Başkan Sarkisyan döneminde Ermenistan'ın Türkiye politikasında köklü değişiklik olmuştur. Daha önce Türkiye'nin soykırım iddialarını tanınması konusunda sessiz kalınırken şimdi bu husus açıkça talep edilmeye başlanmıştır. Daha önce Türkiye'den toprak talep edildiği anlamına gelen her türlü beyandan

7 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 35, ss. 19

8 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 35, ss. 46-50

dikkatle kaçınılırken şimdi toprak talebine esas olacak hukuki çalışmalar resmen başlatılmıştır.

Sonuç olarak Ermenistan artık Türkiye'ye karşı yeni bir politika izlemektedir. Bunun nedeni son tahlilde daha fazla Ermenistan'ın lehine olan Protokollerin akamete uğraması ve Türkiye-Azerbaycan arasındaki yakın ilişki ve işbirliğinin Protokoller döneminden sonra daha da artmasıdır. Diğer yandan bu yeni politikanın 2015 yılı için yapılması planlanan Türkiye aleyhindeki etkinliklere uygun düştüğü de görülmektedir. Gerçekten de Türkiye'nin soykırımı tanınması ve Ermenistan'a toprak vermesi gibi talepler bu etkinliklerin önemini arttıracak ve daha fazla dikkat çekmelerini sağlayacaktır.

Ancak Türkiye'nin bu yeni Ermeni politikasına karşı sessiz kalması mümkün olmadığından Türkiye-Ermenistan anlaşmazlığının daha büyüyerek yeni bir boyuta taşınması, esasen çıkmazda olan Karabağ sorununun Ermenistan'ın Azerbaycan ile olan diğer sorunların da bu gelişmeden etkilenmesi, sonunda Güney Kafkasya'da bir bunalım dönemine girilmesi ve ABD ve AB'nin çok arzu ettiği ve Rusya'nın karşı çıkmadığı Güney Kafkasya'da barış, güvenlik ve işbirliğinin gerçekleşmesinin başka bir bahara kalması mümkündür.

SOYKIRIM İDDİALARINDA BAZI ÜLKELER VE ULUSLARARASI KURULUŞLARDA GELİŞMELER

Dergimizin son sayılarında, soykırım iddiaları hakkında ABD, Fransa gibi bazı ülkelerde meydana gelen çok önemli gelişmeler ayrıntıları ele alınmış, yerimizin yeterli olmaması nedeniyle diğer ülkelerdeki gelişmelerden ise değinilememiştir. Oysa bu ülkelerde de soykırım iddiaları konusunda önemli gelişmeler meydana gelmiş bulunmaktadır. Bu sayımızda söz konusu ülke ve ayrıca bazı uluslararası kuruluşlarda Ermeni soykırımı iddialarındaki söz konusu gelişmeleri ele alacağız.

Yazımız iki bölüme ayrılmıştır. "Bazı Ülkeler" başlığını taşıyan birinci bölümde 21 ülke ele alınmış bulunmaktadır. Bunlar alfabetik sırayla şu ülkelerdir: 1. Almanya, 2. Avustralya, 3. Avusturya, 4. Beyaz Rusya (Belarus), 5. Bulgaristan, 6. Çek Cumhuriyeti, 7. Danimarka, 8. Ermenistan, 9. Gürcistan, 10. İngiltere, 11. İspanya, 12. İsrail, 13. İsveç, 14. İtalya, 15. Kanada, 16. Macaristan, 17. Portekiz, 18. Slovakya, 19. Ukrayna, 20. Uruguay, 21. Vatikan.

"Uluslararası Kuruluşlar" başlığını taşıyan ikinci bölümde ise üç örgüt incelenmiştir.

1. Avrupa Birliği, 2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 3. Avrupa Konseyi

A. BAZI ÜLKELER

1. Almanya

Soykırım iddiaları bağlamında Ermeni Diasporasının, ABD’den sonra en fazla önem verdiği ülke Almanya’dır. Avrupa’nın bu güçlü ülkesi Ermeni görüşlerini benimsediği takdirde yapacağı baskıların Türkiye’yi soykırım iddialarını kabul etmeye zorlayacağı ve bunun da Ermeni taleplerinin yerine getirilmesini sağlayacağı gibi bir düşünce mevcuttur. Ancak bu sadece bir varsayımdır. Olaylar, Almanya’da Ermeni soykırımını iddialarını benimsenmesi için bir eğilim olmakla beraber Alman Hükümeti’nin bu konuda Türkiye’ye baskı yapmak gibi bir niyetinin olmadığını, günün birinde böyle bir baskı yapılsa da Türkiye’nin bunu kesinlikle reddedeceğini ve sonuçta iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulacağını, Alman hükümetlerinin de bunu gördüklerini ve Ermeni taleplerinden uzak durduklarını göstermektedir.

Yukarıda değindiğimiz gibi, Alman kamuoyu Ermeni soykırım iddialarına inanmaktadır. Ancak bu konu gündemde en alt sıralarda bir yer almaktadır. Bunun bazı nedenleri vardır. Önce, bazı sol çevreler hariç, genel olarak soykırım konusu, bilinen nedenlerle, Alman kamuoyunda üzerinde pek durulmak istenmeyen bir konudur. Almanya’daki Ermeni Diasporası ise, büyük çoğunluğu 1960’larda Türkiye’den göç etmiş kişilerdir ve sayıları 30.000 kadardır ve bunların hepsinin de soykırım iddialarıyla ilgilendiğini söylemek doğru değildir. Bu iddiaların Almanya’ya yaygınlaşması için çaba gösteren bazı Ermeni kuruluşları varsa da bunlar, 2,5 milyonluk bir Türk kitlesinin varlığı ve Alman siyaset adamlarının çoğunluğunun da isteksizliği karşısında pek etkili olamamakta ancak aşağıda da göreceğimiz gibi bazı eylemlerde ve taleplerde bulunmaktan da geri kalmamaktadırlar.

Türkiye’nin, belirli koşulları yerine getirmesi halinde AB’ye üye olabileceğinin kabul edilmesinden sonra bazı AB ülkeleri parlamentolarında Ermeni soykırım iddialarını kabul eden kararlar alınmaya başlanmıştı. O dönemde bu konu Alman Parlamentosunda da çok görüşülmüş ve sonunda Hıristiyan Demokratlar ve Sosyalistlerin önceden aralarında anlaştıkları bir metin, üzerinde tartışılmadan 15 Haziran 2005 tarihinde kabul edilmişti. Bu metnin özelliği, gayet uzun olmasına ve Ermenilerin 1915 tehcirine ilişkin yorum ve görüşlerine yer vermesine karşın 1915 olayları için soykırım tanımlaması yapmamasıydı. Bu konu “birçok bağımsız tarihçinin, bazı ülke parlamentolarının ve uluslararası örgütlerin 1915 olaylarını soykırım olarak adlandırdığı” gibi bir formülle geçirilmişti. Tabii bu formül ve Ermenileri ne de Türkleri memnun etmedi. Türkiye bu kararı şiddetle tenkit etmekle beraber⁹ Almanya ile normal ilişkilerini sürdürmeye devam etti. Ermenistan hükümeti bu konuyu görmezden

9 Alman Meclisinin söz konusu kararı için Bkz. Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları* Sayı 16-17, s66-73.

geldi. Almanya'daki militan Ermeniler ise bu kararı eleştirdiler ve 1915 olaylarının soykırım olarak tanıyacak şekilde değiştirilmesi için bazı girişimlerde bulundularsa da bir sonuç alamadılar.

Söz konusu girişimlerin tamamını anlatmaya yerimiz müsait değildir. Bunlardan bazılarına değinmekle yetineceğiz.

Almanya Başbakanı Angela Merkel, seçmenlerle doğrudan temas kurmak üzere, seçmenlerin istedikleri yasaları internet üzerinden kendisine bildirilmesini öngören bir uygulama başlatmıştı. Seçmenlerden bu konuda gelen öneriler arasında Ermeni ve Süryani soykırımı iddialarını inkâr edenlerin cezalandırılması hakkında bir kanun kabul edilmesi de vardı ve bu öneri 157.000 kişi tarafından imzalanmakla, internet yoluyla yapılan yasa önerileri arasında birinci sırayı almıştı¹⁰. Merkel öneri sahiplerinden bazılarıyla yaptığı bir görüşmede böyle bir kanunun, büyük bir ticari partner olan Türkiye ile ilişkilere büyük zarar vereceğini ileri sürerek reddetti.

Daha önce, yaklaşık son otuz yıldır Almanya'da Ermeni soykırım iddialarının başlıca savunucusu olan Prof. Tessa Hofmann'ın Alman Millet Meclisi'ne Ermeni soykırımını inkâr edenlerin cezalandırılması konusunun tartışılması için yaptığı bir başvurudan da bir sonuç alınmamıştı¹¹.

Bu durumdan Alman Hükümeti ve Meclisin büyük çoğunluğunun, Ermeni sorunu konusunda, yasal alanda 2005 kararının ötesine geçen girişimlere taraftar olmadığı anlaşılmaktadır. Başbakan Merkel bunu Türkiye ile olan ticari ilişkilere bağlamışsa da, aynı zamanda Türkiye'nin stratejik önemini ve Almanya'da 2,5 milyon Türk'ün tepkilerini de dikkate aldığı kuşkusuzdur.

Bununla beraber Ermeni soykırım iddiaları konusunda Almanya'da, ifade özgürlüğü çerçevesinde, her türlü eylemi yapmak mümkündür. Hatta bunlar için resmi makamların desteği de sağlanabilir. Mesela Alman Dışişleri Bakanlığı "Türk-Ermeni Uzlaşmasına Katkıda bulunmak için Erişkinlerin Eğitimi ve Sözlü Tarih" başlığını taşıyan bir projeyi finanse etmiştir¹². Birçok mülakattan oluşan bu projede ile ilgili Türkçe, Ermenice ve İngilizce bir kitap yayınlanmıştır¹³. Burada önemli olan Alman Dışişleri'nin, Türkiye ve Ermenistan'ın işi olan "barışma veya uzlaşma" konusuna karışması, bu konuda daha ziyade Ermeni soykırım iddialarının ön plana çıkan bir projeyi finanse etmesidir. İşin ilginç yönü Türkiye'de çok az kişinin bu proje ve kitaptan haberdar olduğu o nedenle de iki ülke ve/veya halkın uzlaşmasına bir katkının

10 "German propose Passing of Bill that considers Armenian Genocide's Denial Unlawful" *News.am* 7 Temmuz 2012.

11 "Bundestag to Consider Petition on Criminalization of Genocide Denial" *ParArmenian.Net*, 27 Şubat 2012.

12 Muriel Mirak-Weissbach, "Can Germany Mediate Armenian-Turkish Reconciliation" *Center for Research on Globalization*, 31 Ekim 2011.

13 Bu mülakatlar Türkiye'de Leyla Neyzi tarafından "Birbirimizle Konuşmak: Türkiye ve Ermenistan'da Kişisel Bellek Anlatımları" başlığıyla yayımlanmıştır. http://speakingtooneanother.org/assets/uploaded/Birbirimizle_Konusmak.pdf 2010.12.13.pdf

söz konusu olmadığıdır. Ayrıca günümüzde Türkiye-Ermenistan ilişkileri 2010 yılına göre çok daha olumsuz bir durumdadır.

Şüphesiz çok daha ciddi bir olay Berlin’de Lepsius Evi’nin açılmasıdır. Johannes Lepsius (1858–1926) bir Protestan Rahip ve Misyonerdir. Yaşamının bir kısmını Osmanlı İmparatorluğunda geçirmiş ve burada özellikle Ermenilerle ilgilenmiş ve bu konuda kitaplar yazmıştır. Lepsius Büyükelçi Henry Morgenthau’un ABD kamuoyunu Ermeniler lehine yönlendirmek çabalarının bir benzerini Alman kamuoyu için yapmaya çalışmış ve Morgenthau gibi daha ziyade propagandaya önem vermiştir.

Lepsius’un eserleri arasında *Deutschland und Armenian 1914–1918: Sammlung diplomatischer Aktenstücke* (Almanya ve Ermenistan 1914–1918: Diplomatik Belgeler Derlemesi) başlıklı kitabı özellikle eleştirilmiştir. I Dünya savaşı Alman diplomatik belgeleri üzerinde çalışma izni alan Lepsius bu belgeleri, Ermeniler lehine ”temizleyip” ve Alman Hükümetini de 1915 olayları konusunda temize çıkaracak şekilde değiştirdikten sonra yayınlamıştı. Lepsius’un bu tahrifatı sonradan meydana çıkmış ve son yıllarda bu konuda ayrı siyasi eğilime sahip yazarlar tarafından kitap konusu yapılmıştır¹⁴. Ayrıca Lepsius’un aşırı sağcı görüşleri ile tanınmıştır. Ancak 1926’da öldüğü için Nazi Almanya’sına hizmet edememiştir.

Lepsius, mensubu bulunduğu Alman Protestan Kilisesi tarafından daima himaye edilmiştir. Bu kilise ve sağcı olarak nitelendirilebilecek bazı Alman politikacıları yaklaşık 1980’lerden itibaren, Lepsius’un tahrifatçılığına ve aşırı sağcılığa fazla değinmeden, din adamlığını ve bu alandaki çalışmalarını ön plana çıkararak kendisine itibar kazandırmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Lepsius’un ölümüne kadar oturduğu Berlin yakınlarında Potsdam’daki evinde evrakının toplanması ve burasının bir kitaplık ve araştırma merkezi olarak kullanılması fikri ortaya atılmıştı. Ancak Türkiye’nin, Almanya’daki Türklerin bir kısmının ve Alman Solcu Partisinin muhalefeti projenin gerçekleşmesini engellemiştir¹⁵. Alman Meclisinin 2005 yılında aldığı yukarıda değindiğimiz karardan sonra Alman Hükümeti bu projeye yeşil ışık yakmıştır. Ev, 3 Mayıs 2011 tarihinde, Federal Hükümette Kültür Müsteşarı olan CDU Partisinden Bernd Neumann, Ermenistan Büyükelçisi Armen Martirosyan, Protestan kilisesinden bazı yetkililer ve “Lepsius Evi Derneği” üyelerinin katıldığı bir törenle açılmıştır. Bu derneğin başkanı Peter Leinemann Lepsius Evi’nin Ermenilerin tarihini kültürünü ve 1915 soykırımını gösteren bir sergi içerdiğini,

14 Bu konuda Cem Özgönül’ün Lepsius’un hem Ermeniler hem de Almanlar lehine yaptığı tahrifatları ele alan, “Der Mythos eines Völkermordes. Eine kritische Betrachtung der Lepsiusdokumente sowie der deutschen Rolle in Geschichte und Gegenwart” (Soykırım efsanesi. Lepsius dökümanlarına ve tarihteki ve günümüzdeki Alman rolüne eleştirel açıdan bir bakış) kitabı (2006) ile soykırım savını savunan Alman yazarlardan Wolfgang Gust’un, daha ziyade Lepsius’un Almanya’yı temize çıkarmak amaçlı tahrifatlarına değinen *Der Völkermord an den Armenien 1915/16. Dokumente aus dem Politischen Archiv des deutschen Auswärtigen Amtes* (Ermeni soykırımı 1915/16. Alman Dışişleri Bakanlığının Siyasi Arşivinden belgeler) kitabı (2005) sayılabilir.

15 “Ermeni Anıtını Türkler Yıktı, Biz Yaptık” *Ntvmsnbc* <http://www.ntvmsnbc.com/id/25209213/>, 3 Mayıs 2011.

ayrıca içinde bir konferans salonu, bir kitaplık da olduğunu, evde Lepsius ve ailesinin yaşamının da temsil edildiğini söylemiştir. Bu haliyle Lepsius Evi'nin daha ziyade, 1915 olayları bağlamında Ermeni görüşlerini tanıtmayı amaçlayan bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Leinemann Lepsius Evi'nin açık bir şekilde Ermeni soykırımını ortaya koyduğunu söylemiştir¹⁶. Diğer yandan, Türkiye ve özellikle Almanya'daki Türklerden gelecek tepkileri hafifletmek için olsa Kültür Müsteşarı Neuman Konuşmasında Lepsius Evi'nin Türk ve Ermeni kültürünün buluşma yeri olacağını¹⁷, Leinemann ise bu evin Türkiye, Ermenistan ve Almanya arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesine hizmet edeceğini ifade etmiştir¹⁸. Oysa Türkiye ile Ermenistan arasında iyi ilişkiler kurulamamasının başlıca nedeni soykırım iddialarıdır.

Almanya'da genel olarak Ermeni soykırım iddialarına karışmamak gibi bir eğilim görülse de, mecbur olduğu takdirde Ermeni görüşleri doğrultusunda hareket edildiği görülmektedir. Bunun bir misali de özel bir

Almanya'da genel olarak Ermeni soykırım iddialarına karışmamak gibi bir eğilim görülse de, mecbur olduğu takdirde Ermeni görüşleri doğrultusunda hareket edildiği görülmektedir.

kuruluş olan Hamburg Türk Toplumunu Gençlik Grubu'nun 2012 Nisan ayı başında "Osmanlı Döneminde Ermeni Trajedisi" başlığı ile bir toplantı düzenlemek istemesi sırasında görülmüştür. Tanınmış tarihçi Prof. Norman Stone'un bir konuşma yapacağı bu toplantı için Hamburg Üniversitesinden salon istenmiş, bu salon verilmiş ancak Almanya Ermeni Cemaati Üniversite Rektörü Prof. Dieter Lenzen'e bir mektup yazarak Prof. Stone'u inkârcılıkla suçlaması üzerine verilen izin iptal edilmiştir¹⁹.

Son olarak Alman siyaset adamlarının Ermenistan'ı ziyaretlerinde Soykırım Anıtına girerek saygı duruşunda bulunmayı ihmal etmediklerini de belirtelim. Anıtı ziyaret edenler arasında Alman Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle, Devlet Bakanı Cornelia Pieper, Bundestag Başkan Yardımcı Wolfgang Thierse ve Bundestag Başkanı Norbert Lammert' de bulunmaktadır.

2. Avustralya

Avustralya çeşitli milletlerin bu kıtaya göç etmesi sonucu oluşmuş bir topluluktur. Bu topluluklar arasında sayıca az olmakla beraber, Osmanlı'nın son döneminde göç etmiş, Ermeniler, Rumlar, Süryaniler ve Keldaniler ile yaklaşık 1960'lardan sonra bu ülkeye gidip yerleşen Türkler de vardır. 2006 yılı

16 "La Maison Lepsius Inauguré en Allemagne" *Armenews.com.*, 8 Mayıs 2011.

17 "Ermeni Anıtını Türkler Yıktı, Biz Yaptık" *Ntvmsnbc* <http://www.ntvmsnbc.com/id/25209213/>, 3 Mayıs 2011.

18 "La Maison Lepsius Inauguré en Allemagne" *Armenews.com.*, 8 Mayıs 2011.

19 "Almanya'da 'Ermeni' Gerginliği" *Haberx.com*, 116 Nisan 2012.

Avustralya istatistiklerine göre²⁰ Türklerin sayısı 59.404'dür. Kıbrıslı Türklerin de eklenmesiyle bu sayının 61.000'i geçmesi gerekmektedir. Süryani ve Keldaniler 24.505, Ermeniler ise 15.791 kişidir. Yunanlılar (veya Rumlar) için 365.145 rakamı verilmektedir. 10.719 kişi olduğu belirtilen Kıbrıslıların büyük bölümünün bu rakama eklenmesi doğru olur.

Rumlar, Ermeniler ve Süryanilerde Osmanlı döneminde veya hemen sonrasında yaşanan ve göç etmelerine neden olan olayların anılarını yaşatmak eğilimi belirgindir. Bu bir yönüyle normal sayılabiliş de, çok abartıldığı takdirde, bir milli kimlik arayışına işaret etmekte bu da yeni vatanlarında aldıkları kimliği yetersiz addettiklerini göstermektedir. Bununla beraber bu grupların önemli bir bölümünün artık tamamen Avustralyalı olduğunu ve "eski hikâyelere" fazla önem vermedikleri de görülmektedir. Ne var ki yakın tarihi unutmayan ve halen bir tür "rövanş" peşinde koşanların sayısı da az değildir.

Her yerde olduğu gibi bu gruplar arasında en radikal olanları Ermenilerdir. Nitekim genelde siyasi amaçlı şiddetin pek görülmediği Avustralya'da, 17 Aralık 1980 tarihinde Sydney'deki Türkiye Başkonsolosu Şarik Arıyak ve Koruması Engin Sever bir suikastta yaşamlarını yitirmişlerdir. Olayı Adalet Komandoları üstlenmiş ve failler bulunamamıştır. Faillerin Avustralya'daki Ermeni cemaati arasından çıkmış olması veya başka bir ülkeden gelmiş olsalar da Sydney'deki Ermenilerden yardım görmeleri ve sonra ülke dışına çıkmaları olasıdır.

Bu cinayetler nedeniyle Ermenilerin Avustralya kamuoyunda açıkça kınanmamaları, soykırım iddialarının ortaya atılması ve resmen tanınmasına çalışılması için adeta bir teşvik olmuştur.

Avustralya'da 1915 olaylarına ilişkin bazı anıtlar dikilmesi yanında soykırım iddiaları hakkındaki ilk karar 1997 yılında Yeni Güney Galler Parlamentosu'na alınmıştır. Kararda Ermeni soykırımı ve diğer soykırımlar ile ayrıca bunların inkâr edilmesi veya küçümsenmesi kınanmaktadır. 24 Nisan'ın bundan böyle, 1,5 milyon Ermeninin asrın ilk soykırımı kurbanları olarak, Yeni Güney Galler'de anılması günü olacağı belirtilmekte ve Federal Hükümet'ten Ermeni soykırımını resmen tanınması istenmektedir²¹.

20 "20680-Ancestry (full classification list) by Sex - Australia" Avustralya İstatistik Bürosu, 2006 Nüfus Sayımı Verileri [http://www.censusdata.abs.gov.au/ABSNavigation/prenav/ViewData?breadcrumb=POLTD&method=Place%20of%20Usual%20Residence&subaction=-1&issue=2006&producttype=Census%20Tables&documentproductno=0&textversion=false&documenttype=Details&collection=Census&javascript=true&topic=Ancestry&action=404&productlabel=Ancestry%20\(full%20classification%20list\)%20by%20Sex&order=1&period=2006&tablename=Details&areacode=0&navmapdisplayed=true&](http://www.censusdata.abs.gov.au/ABSNavigation/prenav/ViewData?breadcrumb=POLTD&method=Place%20of%20Usual%20Residence&subaction=-1&issue=2006&producttype=Census%20Tables&documentproductno=0&textversion=false&documenttype=Details&collection=Census&javascript=true&topic=Ancestry&action=404&productlabel=Ancestry%20(full%20classification%20list)%20by%20Sex&order=1&period=2006&tablename=Details&areacode=0&navmapdisplayed=true&)

21 Bu kararın tam metni için bkz. "Armenian Genocide Commemoration" Parliament of New South Wales Full Day Hansard Transcript <http://www.parliament.nsw.gov.au/prod/parlment/hansart.nsf/V3Key/LA19970417004>

İkinci karar ise on yıl kadar sonradır ve bu kez başka bir eyalette, Güney Avustralya Eyalet Parlamentosu tarafından 30 Nisan 2009 tarihine kabul edilmiştir. Bu karar ile sadece Ermenilerin değil, aynı zamanda Rum (Pontus), Süryani ve “Küçük Asya”nın diğer halklarının soykırımı uğratıldığı iddia edilmiş ve bu “soykırım” eylemleri kınanmıştır. Ayrıca Avustralya Parlamentosundan bu soykırımların tanınması istenmiştir. Bu karara Türkiye Dışişleri tepki göstererek bunu sorumsuz bir davranış olarak nitelendirmiş Avustralyalı yerel politikacıların Ermeni ve Rum lobilerinin baskısına boyun eğdiğinin üzüntüyle müşahede edildiği, geçmiş olaylar hakkında bir karar verilebilmesi için Türkiye’nin bir Ortak Tarih Komisyonu önermiş bulunduğu ve söz konusu Parlamento kararının Türk ve Avustralya halkları arasında gelişen derin dostluk duygularıyla çeliştiği belirtilmiştir. Diğer yandan Ankara’daki Avustralya Büyükelçisi de çağrılarak bu tür olayların Türk-Avustralya ilişkilerine zarar verebileceği vurgulanmıştır. Büyükelçi, Federal Hükümet’in bu kararı onaylamaya ve bu konulara dâhil olmaya niyeti olmadığını ifade etmiştir²². Bu arada Federal Hükümetin Eyalet parlamentoları kararlarına karışmak yetkisinin bulunmadığını da belirtelim.

22 Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar” *Ermeni Araştırmaları* Sayı 32, ss. 48-50

Avustralya Federal Hükümeti, Türkiye ile iyi ilişkileri de dikkate alarak, Ermenilerin ve Türkiye karşıtı diğer azınlıklarının iddialarını, bir şekilde olsun, benimsemekten veya desteklemekten imtina ederken bu konuya değinmenin kaçınılmaz olduğu hallerde “soykırım” sözcüğü kullanılmadığı, bunun dışında da “tarihçiler komisyonu” önerisini desteklediği, bu tutumun militan Ermenilerin itirazlarına neden olduğu ve bu konuda dilekçeler verilmesi için bir kampanya açıldığı da görülmüştür²³.

Diğer yandan Eyalet politikacılarının Federal düzeyde görev alınca fikir değiştirdikleri de müşahade edilmiştir. Mesela, 1997 yılında Yeni Güney Galler

Meclisi Ermeni soykırım iddialarını tanıırken bu kararın alınmasına ve ayrıca Eyalet Parlamentosu bahçesine bir Ermeni Soykırım Anıtı dikilmesine yardımcı olduğu anlaşılan o zamanın Eyalet Başbakanı Bob Carr’ın Federal Hükümette Dışişleri Bakanı olması Ermenileri çok sevindirmiş ve bu atamanın Avustralya’yı Ermeni soykırımını tanımaya bir adım yaklaştırdığı öne sürülmüştü²⁴. Ancak aradan bir yıl geçmeden Bob Carr’ın yeni görevinde Ermeni sorununa karşı tutumu

şikâyet konusu olmaya başlamıştır. Adı geçenin bir konuşmasında Ermeni sorunun tarihi bir tartışma olarak nitelendirmesi ve Avustralya Hükümetinin bu konuda bir tutum almayacağını ifade etmesi, Avustralya’daki başlıca Ermeni siyasi örgütü olan Taşnak eğilimli Ermeni Milli Komitesi tarafından, büyük düş kırıklığı yarattığı belirtilerek kınanmıştır²⁵.

Avustralya Federal Parlamentosu’nda Ermeni soykırımı iddialarını benimseyenler olmakla beraber bunların sayısı herhangi bir karar alınmasına yetmeyecek derecede azdır.

2012’den bu yana Ermenilere ve diğer Osmanlı Hıristiyan azınlıklara soykırım yapıldığı iddialarının ve ayrıca Karabağ’a ilişkin Ermeni görüşlerinin desteklenmesi için Avustralya’da bazı eyaletlerde eylemlerin arttığı görülmektedir. Bunun artışın nedenini 1915’in 100. yılının yaklaşmakta olmasıyla açıklamak mümkündür.

20 Mayıs 2012 tarihinde Güney Avustralya Eyaleti’nin Salisbury şehrinde Süryani, Pontus Rumları ve Ermeni soykırımları kurbanları için bir anıt açılışı

23 “L’Australie Change de Position”*Armenpress*, 6 Nisan 2010.

24 “Newly Appointed Australian Foreign Minister Recognizes Armenian Genocide”*Armenpress*, 4 Mart 2012.

25 “ANC Australia Condemns Foreign Minister Bob Carr For Calling the Armenian Genocide a “Historical Dispute”*Armenpress*, 25 Şubat 2013.

yapılmıştır. Törende bu üç cemaatin ileri gelenleri ile üç kiliseden din adamları ve bazı eyalet temsilcileri hazır bulunmuştur. Yapılan konuşmalarda Federal Hükümetin Anadolu Hıristiyanlarına karşı yapılmış bu iğrenç hareketleri kınaması ve onlara uygulanmış mezalimi tanınması ve özür dilemesi için Türkiye'ye baskı yapılması istenmiştir²⁶.

Yeni Güney Galler Parlamentosu 25 Ekim 2012 tarihinde aldığı bir kararla “Yukarı Karabağ Cumhuriyeti dâhil, tüm halkların kendi kaderini kendi tayin etmek hakkını tanıdığını bildirmiş ve Federal Hükümet'ten de Kuzey Karabağ Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı tanınmasını istemiştir²⁷.

Bu karar hayli şaşırtıcıdır. Önce oy birliği ile alınmıştır. Aslında Avustralya'yı hemen hiç ilgilendirmeyen ve esasen bir eyalet parlamentosunun yetkileri arasına da girmeyen ve Ermenistan hariç hiçbir ülkenin desteklemediği bir konuda oybirliğiyle karar alınması çok nadirdir. Bu durum Ermeni azınlığın Yeni Güney Galler Parlamentosu'ndaki nüfuzunu göstermektedir.

Ermenistan Dışişleri Bakanı Edvard Nalbantyan bu kararın Yukarı Karabağ'ın uluslararası tanınmasının yolunu açacağını söylemiştir²⁸. Burada ilginç olan husus, Ermenistan'ın Yukarı Karabağ'ın bağımsız bir devlet olmasını savunurken kendisinin bu bağımsızlığı resmen tanınamış olmasıdır. Bunun başlıca nedeni böyle bir tanımın Azerbaycan'ın Minsk Grubu'ndan çekilmesi sonucunu vereceği, gerginliği arttıracığı ve belki de çatışmaların yeniden başlamasını tetikleyeceğidir.

Azerbaycan'ın bu konuda Avustralya'ya bir nota verdiği ve alınan cevapta Avustralya Hükümeti'nin, uluslararası toplumun bu konudaki tutumuna uygun olarak, Dağlık Karabağ'ı bağımsız bir ülke olarak tanımadığının belirtildiği ve ayrıca Avustralya'nın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün desteklediğinin de bildirildiği basın haberlerinde yer almıştır²⁹.

Yeni Güney Galler Parlamentosu 1 Mayıs 2013 tarihinde oy birliği ile kabul ettiği bir diğer karar bu Parlamento ile Avustralya'daki Türk toplumu arasındaki anlaşmazlığı daha da tırmandırmış ve Türkiye'nin de tepkisine neden olmuştur.

Söz konusu kararda, özetle, bu Parlamento'nun 1997 yılında Ermeni soykırımını tanıdığı ve kınadığı belirtildikten sonra Süryani ve Yunanlıların

26 “Assyrian, Greek, Armenian Genocide Monument Unveiled in South Austria” *Aina.org/news*, 25 Mayıs 2012.

27 “Australia New South Wales Recognize Karabakh Independence” *Asbarez*, 25 Ekim 2012.

28 “Foreign Minister of Armenia: The Resolution Passed by Australia's New South Wales State to Pave the Way to the International Recognition of Nagorny Karabakh” *Arminfo*, 26 Ekim 2012.

29 “Avustralya'da Karabağ'ın Tanınması Yasa Teklifine Tepkiler Artıyor” *Haberimport.com*, 20 Kasım 2012.

(Pontus’lu Rumların) da 1914–1923 yılları arasında Osmanlı Hükümeti tarafından benzer soykırımlara uğratıldığı ifade edilmiş ve ayrıca Ermeni, Süryani ve Pontus’lu Rumların soykırımı kınanmıştır. Bu soykırımlara ilişkin tarihi gerçeğin inkâr edilmesi veya çarpıtılması çabaları da kınanmıştır. Son olarak da Federal Hükümet’ten Ermeni, Süryani ve Pontus Rumlarının soykırımını kınaması istenmiştir.

Avustralya’daki Türkiye Büyükelçiliği ve Sydney’deki Türkiye Başkonsolosluğu’nun geçmiş olaylar hakkında bilgi verme çabalarına ve bunları soykırım olarak nitelendirmenin yanlışlığının vurgulamalarına rağmen Güney Galler Parlamentosu’nun adeta kasti bir şekilde görüşlerinde ısrar etmesi Ankara’nın tepkisine neden olmuştur. Dışişleri Bakanlığı 7 Mayıs 2013 tarihli 133 sayılı açıklamasıyla, özetle, tarihi gerçeklerle hiçbir şekilde bağdaşmayan bu kararın şiddetle kınandığını ve reddedildiğini, Türk ve Avustralya halkları arasında mevcut sağlam dostluk ilişkileri bu tek yanlı kararlar bozulmayacak olmakla birlikte, olumsuz yansımalar yapmasının da kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu tür girişim sahiplerinin, Avustralya halkından hiç bir zaman esirgemeyen Türk ev sahipliğinden ve dostluğundan mahrum kalacakları belirtildikten sonra “Çanakkale ruhuna darbe vurmaya çalışan bu kişilerin, topraklarımızda yan yana yatan evlatlarımızı birlikte andığımız Çanakkale törenlerinde de yerleri” olmayacağı ifade edilmiştir.

Kısaca Türk Dışişleri bu açıklamayla söz konusu kararı hazırlayan ve yerel parlamentoda kabul eden kişilerin Çanakkale savaşlarının 100. yılı için düzenlenecek büyük anma törenlerine davet edilmeyeceğini bildirmiş olmaktadır.

Önemini dikkate alarak bu açıklamanın tam metnini aşağıda veriyoruz:

No: 133, 7 Mayıs 2013, Avustralya’nın Yeni Güney Galler Eyalet Parlamentosu’nun Yasama Konseyi Tarafından Kabul Edilen Karar Hk.

Avustralya’nın Yeni Güney Galler (New South Wales) Eyalet Parlamentosu’nun Yasama Konseyi tarafından 1 Mayıs 2013 tarihinde “Asuri, Ermeni ve Rum Soykırımları” başlıklı bir karar kabul edilmiştir.

Tarihi gerçeklerle hiçbir şekilde bağdaşmayan söz konusu kararı şiddetle kınıyor ve reddediyoruz.

Kararın, Eyalet Parlamentosu’nda, çok az sayıda parlamenterin bulunduğu bir oturumda, Türkiye karşıtı tutum ve davranışları gayet iyi bilinen bir yerel siyasetçi tarafından bir oldubitti ile geçirilmesi, bu denli hassas bir konunun ne kadar gayri ciddi ve sağlıksız biçimde ele alındığını göstermektedir. Aşırılıkları ve önyargıları bilinen etnik

lobilerin etkisi altında küçük siyasi hesaplarla alınan bu tür kararlarla tarihin tekrar yazılamayacağı da aşikârdır.

Türk ve Avustralya halkları arasında mevcut olan Çanakkale ruhuna dayanan sağlam dostluk ilişkileri küçük bir grubun emrivakisi sonucu olan bu tek yanlı kararla bozulmayacak olmakla birlikte, olumsuz yansımaları da kaçınılmazdır. Bu çerçevede, halklarımız arasındaki çok özel ilişkilere darbe vurmaya amaçlayan bu tür girişimlerin sahiplerinin Avustralya halkından hiç bir zaman esirgemeyeceğimiz ev sahipliğimizden ve dostluğumuzdan mahrum kalacakları kuşkusuzdur. Çanakkale ruhuna darbe vurmaya çalışan bu kişilerin topraklarımızda yan yana yatan evlatlarımızı birlikte andığımız Çanakkale törenlerinde de yerleri olmayacaktır.

Avustralya makamları nezdinde gerekli girişimler yapılmış olup, Türkiye'ye ve Türk kimliğine yönelik kabul edilmesi mümkün olmayan iddialar karşısında daha duyarlı olmalarının ve Türk karşıtlığı ile nefret söylemi içeren girişimlere karşı zamanlıca önlem almalarının bugüne kadar dostluk zemininde gelişen ilişkilerimizin selameti açısından öncelikli beklentimiz olduğu vurgulanmıştır.

Çanakkale Savaşları Avustralya (ve Yeni Zelanda) için milli kimliklerine kavuşmalarını ifade etmektedir. O nedenle gerek tarih, gerek günümüz iç siyaseti bakımından bu savaşlar çok önemlidir. Her yıl Çanakkale savaşlarını anmak üzere çok sayıda Avustralyalı ve Yeni Zelandalı Türkiye'ye gelmektedir. Bu savaşların 100. yılında bu ziyareti yapamamak bazılarına çok ağır gelecektir. Ne var ki Sydney Başkonsolosu Şarık Arıyak'ın 1980 yılında öldürülmesinde bu yana Türkiye'nin Ermeni soykırım iddiaları konusunda gayet duyarlı olduğu ortada iken Yeni Güney Galler Eyaleti Parlamentosu'nun bu konuda ve Karabağ konusunda Ermeni görüşlerini hiç çekincesiz desteklemesi Türkiye'yi bu önlemi almak zorunda bırakmıştır.

Türkiye'nin bu kararının etkileri şimdiden hissedilmeye başlanmıştır. Mayıs 2013 tarihli kararı Yeni Güney Galler Parlamentosu'na takdim eden Fred Nile kendi amaçlarının Türkiye'yi küçük düşürmek olmadığını, söz konusu soykırımların (Ermeni, Süryani ve Pontus'lu Rum), Avustralya ile fevkalade ilişkileri olan Türkiye Cumhuriyeti tarafından değil Osmanlı İmparatorluğunca yapıldığını söyleyerek duruma bir yumuşama getirmeye çalışmıştır³⁰.

Avustralya Taşnak Komitesi (Ermeni Milli Komitesi) Başkanı Vache Kahramanian ise Türk Dışişleri açıklamasının Yeni Güney Galler Parlamentosu iki meclisinin tüm üyelerinin Türkiye'ye gidemeyeceği, giderlerse dostça bir

30 "Turkey's Criticism of Genocide Motion Rebuffed" *Aina.org/news*, 3 Haziran 2013.

muamele görmeyeceklerini anlamına geldiğini belirterek³¹ olayı büyütmeye çalışmıştır. Oysa Dışişleri Bakanlığı açıklamasında da değinildiği üzere, Mecliste yapılan görüşmelerde çok az sayıda parlamenter hazır bulunmuştur. O nedenle Türkiye'ye gelmesi istenmeyenlerin sayısı da nispeten az olacaktır.

Bu konuda en son değinmek istediğimiz husus Yeni Güney Galler Eyaleti Parlamentosunun söz konusu kararının Avustralya'daki çeşitli Türk kökenli topluluklar arasında bir dayanışma yaratmış olduğudur. 18 Haziran 2013 tarihinde Türkiye, Azerbaycan, Kuzey Kıbrıs ve Orta Asya Türk cumhuriyetlerinden gelenlerin oluşturduğu yaklaşık 2.000 kişilik bir grup Parlamento binası önünde bir protesto gösterisi yapmış ve "Tarihi tarihçilere bırakın", "Parlamento karar verecek bir mahkeme değildir" gibi sloganlar atmışlardır³².

3. Avusturya

Avrupa'nın küçük sayılabilecek ülkelerinden Avustralya'nın Cumhurbaşkanı Heinz Fischer 2012 Temmuz ayında Erivan'ı ziyareti sırasında Soykırım Anıtını ziyaret ederek saygı duruşunda bulunmuştur³³. Avusturya Parlamentosu Ermeni soykırım iddialarını tanımamış olduğu, Avusturya'da bu yönde belirli bir akım bulunmadığı ve bu ziyaretinden bir hafta kadar önce de Türkiye'yi ziyaret edip Cumhurbaşkanı Gül ile samimi ve mükemmel ilişkiler içinde olduğunu söyleyen³⁴ Fischer'in bu davranışına makul bir açıklama bulmak zordur.

Türkiye Avusturya arasındaki ilişkiler iyi olarak nitelendirilebilir. Ancak bu ülkede hayli güçlü olan ve politikaları bazen etkileyen aşırı sağcı akımların, birçoğu Avusturya vatandaşı olmuş olan Türklere ayrımcılık uygulamaya veya uygulamaya çalışmaları zaman zaman sorun yaratmaktadır. Büyükelçi Ecvet Tezcan'ın 2011 yılında bu sorunları açıkça dile getirmesi³⁵, gerçekleri ifade etmesine rağmen, iyi karşılanmamış ve Fischer'in Türkiye'ye yapacağı ziyareti ertelenmesine yol açmıştı.

4. Beyaz Rusya (Belarus)

Belarus Parlamentosu da Ermeni soykırım iddialarını tanıyan bir karar almamıştır. Ancak Ermenistan ile Belarus arasındaki ilişkiler, iki ülkenin bir

31 "Turkey Bans Australian Lawmakers From Gallipoli" *Panorama.am*, 11 Mayıs 2013.

32 "Turkish Communities in Australia Protest Genocide Recognition" *Aina.org/news*, 18 Haziran 2013

33 "Le Président Autrichien Heinz Fischer a Visité le Musée du génocide arménien" *Armenews*, 9 Temmuz 2012.

34 "Avusturya Cumhurbaşkanı Heinz Fischer: Müslümanların Ülkemize Katkısı Oldu." *Zaman*, 29 Haziran 2012.

35 "Elçinizi Geri Çekin, Yoksa Gelmiyorum" *Hürriyet*, 4 Nisan 2011.

askeri kuruluş olan CSTO (Collective Security Treaty Organization=Kolektif Güvenlik Örgütü Antlaşması) üyesi olması nedeniyle iyi düzeydedir. Bu nedenle olacak 15 Mayıs 2013 tarihinde Başkan Alexander Lukashenko ve daha önce de 2012 Nisan Ayında Dışişleri Bakanı Sergen Martynov Soykırım Anıtını ziyaret ederek çelenk koymuşlardır.

Diğer yandan Ermenistan Millet Meclisi Başkan Yardımcısı Edvard Şarmazanov'un bu ülkenin Brest şehrindeki Bilinmeyen Asker Anıtına bir Ermeni Haçkar'ı dikilmesi için girişimde bulunduğu dair basın haberleri vardır.³⁶

5. Bulgaristan

Bulgaristan, Ermeni soykırım iddialarının tanınması konusunda hayli hareketli bir ülkedir. Bu durumun birinci nedeni Bulgaristan'da Türkler ve Türkiye karşıtlığının yaygın olmasıdır. İkincisi ise, pek çoğu 1915 olaylarından sonra bu ülkeye göçmüş ve halen sayıları 30.000 kadar olduğu tahmin edilen ve hemen hepsi Türklere ve Türkiye'ye kin besleyen Ermenilerdir.

Bulgarların Türk karşıtlığı kökenini tarihinden almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'ya karşı "93 Harbini" kazanmasından sonra 1878 yılında kurulan ve şeklen Osmanlı Devleti'ne bağlı olan, aslında Osmanlıdan tamamen bağımsız hareket eden ve önceleri Rusya'nın daha sonra Avusturya-Macaristan ve en sonunda da Alman İmparatorluğunun nüfuzu altında giren Bulgar Prenslüğü (1909'dan sonra Krallığı) için iç siyaset alanında en önemli sorunlarından biri Bulgar milleti yaratılmasıydı. Zira 1878'den önce, az sayıda aydın hariç, ülkede milliyetçi fikirler yaygın değildi. Nitekim Bulgarların Rusların yanında "93 Harbi"ne katılımı çok sınırlı kalmıştır. Bulgar milleti inşası için eski Bulgar tarihinin yüceltilmesinden, Bizans dönemindeki sınırlara sahip olacak "Büyük Bulgaristan"ın kurulması gerektiğinden, pan-slav fikirlerden ve Osmanlı/Türk düşmanlığından yararlanılmıştır. Nitekim yirmi yıl gibi kısa bir zaman içinde Bulgaristan'da başlıca siyasi inanç milliyetçilik olmuştur. Bu inanç Bulgaristan'ın diğer Avrupa ülkelerinden geri kalmış olmasını Osmanlı hâkimiyetine bağlamış, ayrıca "Büyük Bulgaristan" Çarigrad'ı da (İstanbul) içerdiğinden Osmanlı İmparatorluğu ile savaş arzusunu desteklemiş ve son olarak Bulgaristan'da kalmış olan ve toplam nüfusun %10'unu aşan Türklerin göç ettirilmesi veya asimilasyonu için gerekli siyasi ve psikolojik zemini de oluşturmuştur.

Bulgar krallığı, Büyük Bulgaristan'ı kısmen olsun kurabilmek için, Balkan Savaşları'na, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına katılmış ve hepsinde de

36 "Armenian cross-stone to be placed at Brest Fortress of Belarus" *News.am*. 13 Temmuz 2013.

yenilmiştir. Komünist dönemde (1946–1989), Sovyetler Birliği destek vermediği için, ister istemez Büyük Bulgaristan rüyasından vazgeçmek gerekmiş ancak aşırı milliyetçi fikirler yaşamaya devam etmiş ve bu kez uygulama alanını Bulgaristan’da tek bir millet yaratılması çabalarında, diğer bir deyimle, başta Türkler olmak üzere, tüm Bulgar olmayan halkların zorla asimile edilerek Bulgarlaştırılmasında kendini göstermiştir. Ancak bu çabalar, Türkiye’nin karşı koyması sonucunda, en büyük azınlık olan Türkler bakımından, sonuç vermemiştir.

1989 yılında Başkan Jivkov’un devrilmesinden sonra aşırı milliyetçilik Bulgaristan’da gerilemiş ancak, iktidara gelemese de marjinal de olmamıştır. Bazı siyasi partiler içinde örgütlenen aşırı milliyetçilerinin başlıca faaliyet alanı Bulgaristan Türklerine ve Türkiye’ye karşıtlık olmuştur. Bulgaristan’daki Ermeniler de Türkiye karşıtı olduklarından böylece aşırı milliyetçilerle aralarında yazılı olmayan bir ittifak doğmuştur.

Ermeniler, aşırı milliyetçilerin desteği ile Bulgaristan Parlamentosu’nun Ermeni soykırım iddialarını kabul eden bir karar almasına çalışmışlardır. Bu konudaki girişimlerin başlıcaları hakkında geçmiş sayılarımızda bilgi verdik³⁷. Ancak bunlar, Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olmaya önem veren Bulgar hükümetleri tarafından engellenmiştir. Bunun üzerine taktik değiştirerek, bir yandan parlamentonun böyle bir karar alması için çabalara devam edilirken, aynı nitelikteki kararların belediye meclislerinden geçirilmesi üzerinde çalışılmaya başlanmış ve bunda hayli başarılı olunmuştur.

Ermeni soykırımı iddialarını kabul eden bu yerel idarelerden bazılarının, “kardeş şehirler” usulü ile Türkiye’deki kimi şehirlerle ilişki içinde olmaya özen gösterdikleri de görülmüştür. Bunun üzerine Türkiye’de kardeş şehir uygulamasını askıya almak kararı alınmıştır. Basın haberlerine göre Dışişleri Bakanlığı’nın talebi üzerine İçişleri Bakanlığı 2010 yılı Şubat ayında 81 il ve 923 ilçe belediyesine bir yazı göndererek, 1915 olaylarını soykırım olarak kabul eden Stara Zagora, Rusçuk, Silistre, Gabrovo, Dobriç, Vrasta, Pazarcık, Varna, Şumnu ve sonradan Burgaz belediyeleri ile işbirliği ve ziyaretlerin kısıtlanması ve kardeş şehir tesis edilmesi işlemlerinin askıya alınması istenmiştir³⁸. Bu yazı gereğince Tekirdağ Belediyesi Şumnu ile “kardeş şehir” ilişkisini durdurmuş daha sonraları da Edirne Yanbol ile AB tarafından finanse edilen bazı projelere son vermiştir.³⁹ Yanbol Belediyesi bir süre sonra Ermeni soykırım iddialarını kabul eden kararını iptal etmiştir⁴⁰. Sonuç olarak “kardeş şehir” ve diğer ilişkileri dondurmak kararının Bulgaristan’da Ermeni soykırımı

37 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları* Sayı 20-21 ss. 20, 46-47; Sayı 25, ss. 24,25; Sayı 27-28, ss.35,36; Sayı 29, ss.15-17; Sayı 32, ss. 53,54

38 “Bulgarlar da Türkleri Ermeni Soykırımcısı İlan Etmeye Yeltenince...” *Nethaber*, 28 Mart 2010,

39 “Edirne Freezes Twinning Agreement with Yambol over “Armenian Genocide” *EMG.RS*, 11 Ocak 2011.

40 “Yambol Municipal Council Cancels Declaration Recognizing Armenian Genocide” *Focus News*, 26 Ekim 2012.

iddialarını kabul eden veya etmeye hazırlanan bazı belediyeleri uyarma işlevini yerine getirdiğini söylemek mümkündür.

Diğer yandan Bulgar Millet Meclisi'nde Ermeni soykırım iddialarının kabul edilmesini öngören girişimler devam etmiştir.

2010 yılı başında aşırı sağcı bir parti olan ATAKA tarafından Balkan Savaşları sırasında Trakya'yı terk eden Bulgarlara Türkiye tarafından tazminat ödenmesi ve ayrıca 1915 olaylarının soykırım olarak kabul edilmesini öngören bir öneri, Türk-Bulgar ilişkilerine olumsuz etki yapabileceği gerekçesiyle reddedilmiştir⁴¹.

Kısa bir süre sonra, 2010 yılı Mart ayında, muhafazakâr Düzen, Hukuk ve Adalet Partisi Bulgar Meclisi'ne bir bildiri taslağı sunarak, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Ermenilerin yerlerinin zorla değiştirilmesinin soykırım olarak nitelendirilmesini, Türkiye'deki Bulgar ve Ermeni mimari ve dini mirasın Avrupa medeniyetinin bir parçası olarak muhafaza edilmesini ve Türkiye'nin, AB üyeliği konusunda Bulgar Hükümeti'nin tutumunun Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanınmasına göre belirlenmesini istemiştir⁴². Bu girişimden de bir sonuç alınamamıştır.

Bulgar Parlamentosu Ermeni soykırım iddialarını kabul etmeyi reddettiğine göre Bulgar Başbakanının da buna uygun şekilde davranması gerekirdi. Oysa Başbakan Boyko Borisov 2012 yılı Nisan ayında Ermenistan'a yaptığı ziyaret sırasında Soykırım Anıtına giderek saygı duruşunda bulunmuş ve özel deftere "bu korkunç trajedinin kurbanları önünde eğilirim. Bunun gibi trajik olaylar hiçbir zaman unutulmamalı" yazmıştır⁴³.

*Bulgar Parlamentosu
Ermeni soykırım
iddialarını kabul etmeyi
reddettiğine göre Bulgar
Başbakanının da buna
uygun şekilde davranması
gerekirdi. Oysa Başbakan
Boyko Borisov 2012 yılı
Nisan ayında
Ermenistan'a yaptığı
ziyaret sırasında Soykırım
Anıtına giderek saygı
duruşunda bulunmuş ve
özel deftere "bu korkunç
trajedinin kurbanları
önünde eğilirim. Bunun
gibi trajik olaylar hiçbir
zaman unutulmamalı"
yazmıştır.*

6. Çek Cumhuriyeti

Ermeni basınına göre Çek Cumhuriyeti Parlamentosu Dışişleri, Savunma ve Güvenlik Komitesi 7 Şubat 2013 tarihinde Hocalı olaylarını etnik temizlik

41 "Bulgarian Parliament Rejects Armenian Genocide Motion Not to Spoil Relations With Turkey" *PanArmenian.Net*, 7 Şubat 2010.

42 "Bulgarian Party Submits Declaration For Parliament to Condemn Genocide" *Asbarez*, 18 Mart 2010.

43 "Bulgarian PM Pays Tribute to Armenian Genocide Museum" *Novinite*, 3 Nisan 2012.

olarak gören ve “soykırım” olarak tanımlayan bir karar kabul etmiş⁴⁴, Çek Meclisi de 20 Şubatta bu kararı onaylamıştır⁴⁵. Bu olay, Ermenistan’da abartılı bir infial uyandırmış ve basında Çek Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerin kesilmesini isteyen yazılar görülmüştür⁴⁶.

Çek Dışişleri Bakanlığı ise böyle bir kararın hazırlanmakta olduğundan haberleri olmadığını, Karabağ Sorununa, Minsk Grubu Eş Başkanlarının çalışmaları yoluyla, barışçıl bir çözüm bulunması hakkındaki resmi politikalarında bir değişiklik olmadığı ve Azerbaycan ve Ermenistan ile dostane ve karşılıklı çıkarlara dayalı bir politika izlediklerini belirtmiştir⁴⁷. Ayrıca Çek Cumhuriyeti Başbakan Birinci Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Karel Schwarzenberg 4 Mart 2013 tarihinde Azerbaycan insan hakları savunucusu İntikam Aliev’e ödül verilmesi töreninde yaptığı bir konuşmada Batı’nın, bir devekuşu gibi başını kuma gömerek Azerbaycan’daki insan hakları ihlallerini görmezden gelmemesi gerektiğini söylemiştir ve başka bir vesileyle de, gerçeği yansıtan bu sözleri için af dilemeyeceğini belirtmiştir⁴⁸.

Karel Schwarzenberg 10–12 Nisan 2013 tarihlerinde Ermenistan’ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında düzenlenen bir basın toplantısında Dışişleri, Savunma ve Güvenlik Komitesi kararının Mecliste onaylandığının doğru olmadığını söylemiş ve Hocalı olayı ile yüz yıl kadar önce Ermenilerin başına gelenleri karşılaştırmanın doğru olmadığını, bunların ayrı kategorilerdeki olaylar olduğunu belirtmiştir⁴⁹.

Schwarzenberg ayrıca Soykırım Anıtını da ziyaret ederek ihtiram durumunda bulduktan sonra özel deftere “Bu dehşetin 100. yılı yakında idrak edilecektir. Bu yalnız Sizin değil tüm İnsanlığın tarihidir. (müzedeki) fotoğraflar insanların neler yapabileceği korkunç gerçeğini bize anlatmaktadır” yazmıştır⁵⁰.

Yukarıda değindiğimiz olaylar halen Çek Cumhuriyeti’nde istikrarsız bir siyasi yaşam bulunduğunu ortaya koymaktadır. Meclisin önemli bir Komitesi Hocalı olaylarını etnik temizlik ve soykırım olarak görürken Başbakan Yardımcısı bu kararı küçümsemektedir. Ayrıca Azerbaycan aleyhinde sözler sarf etmekten de çekinmemektedir. Diğer yandan Haziran ayı başında Çek Parlamentosu’ndan

44 “Jaromir Stetina Suggest Denouncing Resolution on Khojalu Presented by Czech MP” *Panorama.am*, 19 Şubat 2013.

45 “Will Armenia Cut Diplomatic Ties With Czech?” *Lragir.am*, 20 Şubat 2013.

46 Aynı kaynak

47 “Azerbaijani MFA Published Document Before Czech Parliament Made it Public: Czech Side is Unpleased” *Times.am*, 21 Şubat 2013.

48 “Czech Foreign Minister Not Intended to Apologize to President İlham Aliev For Calling Him Dictator” *Panorama.am*, 25 Nisan 2013.

49 “We Cannot Compare Khojalu Events With What Happened to Armenians Hundred Years Ago – Czech FM” *News.Am*, 11 Nisan 2013.

50 “Czech Foreign Minister Pays Tribute to the Armenian Genocide Victims” *Armradio.am*, 11 Nisan 2013.

bir grup Karabağ'ı ziyaret ederek bu bölgenin başkanı Bako Sahakyan ile görüşmüştür. Bilindiği üzere Azerbaycan, hukuken kendisine bağlı olan bu bölgeye, bağımsız veya özerk kanısını verecek olan bu tür ziyaretlere karşıdır.

Karel Schwarzenberg Ermenistan'a yaptığı ziyaret, Meclisin ilgili komitesinin Hocalı için kabul etmiş olduğu söz konusu kararın yaptığı olumsuz etkileri gidermek amacının yanında, Ermenistan'ı Rus etkisinden kurtararak, AB ortak üyeliği aracılığı ile Batıya bağlamak politikası ile de ilgilidir. Çek Bakan bu politikayı desteklemek amacıyla Ermenistan ziyareti sırasında ülkesinin AB ile entegrasyonuna yardım etmeye hazır olduğu⁵¹, Ermenistan ile Çek Cumhuriyeti'nin görüşlerinin %95 uyduğu⁵², Çek Cumhuriyeti'nin Karabağ konusunda arabuluculuk yapabileceği⁵³ gibi beyanlarda da bulunmuştur.

Çek Dışişleri Bakanı'nın Erivan'da Soykırımı anıtına yaptığı ziyareti de Ermenistan'a yaklaşma politikası çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Ne var ki Çek Parlamentosu'nun Ermeni soykırım iddiaları konusunda, bazı girişimlere rağmen, bir karar kabul etmemiş olması Bakanın anıtı ziyaretini ve buradaki sözlerini Parlamentonun bu konudaki tutumu ile uyumsuz hale getirmektedir. Ayrıca Çek Bakan'ın Türkiye tarafından hoş karşılanmayacak olan bu ziyareti yapmasının arkasında Türkiye'nin AB üyeliğinin yakın zamanda hatta orta vadede gerçekleşmeyeceği gibi bir inancının bulunması da olasıdır.

Çek Parlamentosu'nun Ermeni soykırım iddiaları konusunda, bazı girişimlere rağmen, bir karar kabul etmemiş olması Bakanın anıtı ziyaretini ve buradaki sözlerini Parlamentonun bu konudaki tutumu ile uyumsuz hale getirmektedir.

Çek Hükümeti'nin Ermenistan'a bu yaklaşma çabalarının bir sonucu da Çek Senatosu'nda görülmüştür. Senatör Jaromir Stetina, soykırım iddialarının 100. yılı münasebetiyle Senatonun bu olayları soykırım olarak tanımlayan bir bildiriye önce Senatonun ilgili Komitesinden sonra da Genel Kurulundan geçirmeye çalışacağını söylemiştir⁵⁴.

7. Danimarka

Danimarka, Ermeni soykırım iddialarını kabul etmeyen, Meclis'inde bu konuda karar alınmamış Avrupa Birliği ülkelerinden biridir. Ancak Ermenistan'ın ve

51 "Karel Schwarzenberg. Czech Republic Ready to Assist Armenia's EU Integration" *Armenpress*, 12 Nisan 2013.

52 "Armenia and Czech Republic's views coincide by 95 per cent - Karel Schwarzenberg" *News.am*, 11 Nisan 2013.

53 "Czech Republic Ready to Act as Mediator in Karabakh Conflict" *News. Am*, 17 Nisan 2013.

54 "Jamomir Stetina to Introduce Declaration on Armenian Genocide Recognition to Czech Senate" *Armenpress*, 24 Nisan 2013.

Ermeni Diasporası'nın ısrarlı taleplerinin bir ölçüde olsun karşılanması uygun görülmüş olmalı ki 2012 yılı Kasım ayında Kopenhag'daki Kraliyet Kütüphanesinde Ermenistan Büyükelçisi Hraçya Agacanhan'ın müracaatı üzerine "Ermeni Soykırımı ve İskandinavya Tepkisi" başlığı altında bir sergi açılmıştır. Türkiye Büyükelçisi Berki Dibek'in bu duruma itiraz etmesi üzerine Kütüphane Müdürü istediği takdirde Türkiye'nin de bu konuda görüşlerini dile getirebileceği bir sergi açabileceğini ifade etmiştir. Durumu öğrenen bir gazete (Berlingske Tidende) Kraliyet Kütüphanesi'nin Türkiye'nin baskısına boyun eğdiğini ileri süren bir kampanya başlatmış ve ülkedeki "soykırımcı" çevreler ile aşırı sağcı Danimarka Halk Partisi ve Babası Türk olan Kopenhag Belediye Meclisi üyesi Aslan Rasmussen tarafından desteklenmiştir⁵⁵.

Aslında dünyanın dört bir tarafında Ermenilerin soykırım iddialarını bir şekilde tanınmaya yönelik birçok girişim yapılmış ve yapılmaktadır. Türkiye büyükelçilikleri veya başkonsoloslukları da, bu girişimlerin esasında Türkiye'yi karalamayı amaçladığını ileri sürerek, bunlara karşı çıkmaktadırlar. Bu olayı ilginç kılan "Türkiye'deki Ermeni Lobisi"nin bu olay nedeniyle Türkiye'yi şiddetle eleştiren bir mektubu Kraliyet Kütüphane Müdürüne göndermiş olmasıdır. (Türkiye'deki Ermeni Lobisi deyimiyle, Türkiyeli olup Ermenilerin soykırım iddialarını en aşırı Ermeniler kadar benimseyen ve savunan bir grup aydın ve sanatçıyı kastediyoruz. Tahminlerin aksine bunlar arasında çok az sayıda Türkiye Ermenisi bulunmaktadır.)

Mektupta, Türk hükümetlerinin 90 yıldır soykırımı inkâr ettiği ve bu görüşte olanları baskı altında tutulduğu, 1915 olayları için iki farklı görüş açısı olduğunun doğru olmadığı, bir milyonun üzerinde Ermeni'nin zorla ülkeden sürüldüğü ve devlet eliyle imha edildiği ileri sürülmüştür. İnkâr ve sistematik baskı ve yıldırma politikasının devam ettiği ve bunun son kurbanının 2007'de öldürülen Hrant Dink olduğu belirtilen mektupta söz konusu sergiyle Türkiye'nin baskı ve yıldırma politikalarının destekleneceği öne sürülüyor, Kraliyet Kütüphanesi Müdürüne hitaben de "Tarihi ve gerçekleri inkâra dayanan bu rejime vereceğiniz destek, apartheid rejimine verilen destekle aynıdır. Türkiye'ye vereceğiniz bu destekle ülkedeki demokratikleşme çabalarına engel olduğunuzu hatırlatmak istiyoruz." deniliyordu. Mektup "Ortadoğu'da barış, demokrasi ve istikrar, rejimlerin tarihle dürüstçe yüzleşmesiyle gerçekleşir. Türkiye inkâr politikalarıyla bunu engellemektedir. "gibi gayet abartılı bir görüş ileri sürdükten sonra, Müdülden, 'alternatif sergi' teklifini gözden geçirmesi isteyerek son buluyordu⁵⁶. Mektubu imzalayanların listesini dipnotta veriyoruz⁵⁷. Bazı eklemeler ve bazı çıkartmalarla bu grup son

55 "Aydınlarımızdan Danimarka'ya Demokrasi Dersi" *Zaman*, 4 Ocak 2013.

56 Aynı kaynak

57 Fikret Adanır, Taner Akçam, Ayhan Aktar, Cengiz Aktar, Cengiz Ağan, Ahmet Altan, Maya Arakon, Oya Baydar, Yavuz Baydar, Osman Baydemir, Murat Belge, Halil Berktaş, İsmail Beşikçi, Hamit Bozaslan, İpek Çalışlar, Nilüfer

yıllarda Türkiye’de 24 Nisan’ı anma etkinliklerini düzenleyen veya onlara katılan kişilerden oluşmaktadır.

Burada ilginç olan husus, bir sergiye karşılık bir başka sergi açılması, diğer bir deyimle karşı görüşün ifade edilmesi söz konusu olduğuna göre, karşı görüşe izin verilmemesini isteyen bu mektubun esasında demokratik ve adil olmayan bir zihniyeti yansıtmaktadır.

8. Ermenistan

Ermenistan’ın, Ermeni soykırım iddialarının diğer ülkelere tanınması için ciddi bir çaba içindeyken, diğer bazı soykırım iddiaların kendisi tarafından tanınmasını kabul etmediği görülmektedir.

Ermenistan Parlamentosu 21 Mart 2012 tarihinde Raffi Hovannisian’ın başkanlığını yaptığı Miras Partisi tarafından gündeme getirilen Osmanlı döneminde Pontus Rum, Süryani ve diğer etnik gruplara uygulanan soykırımı kınayan bir yasa tasarısını reddetmiştir. Bu tasarıya sadece Miras Partisi ile Taşnaklar kabul oyu vermiştir.

İktidardaki Cumhuriyetçi Parti adına konuşan Galust Sahakyan halen böyle bir tasarı için siyasi gereklilik bulunmadığını, bu tasarı öncesinde Ermenistan’daki azınlıkların görüşünün alınması gerektiğini söylemiş ve Osmanlı döneminde katliama uğrayan halklara saygı duyduklarını ve bu “katliamları” kınadıklarını ifade etmiştir⁵⁸.

Görüldüğü üzere Sahakyan “soykırım” ve “katliam” kavramları arasında bir ayırım yapmakta ve böylece dolaylı olarak sadece Ermenilerin soykırımı uğradığı gibi bir imâda bulunmaktadır. Sahakyan’ın bu tasarı için “siyasi gereklilik bulunmadığı” görüşü de yeterince açık değildir. Ayrıca “Ermenistan’daki azınlıkların görüşünün alınması gerektiği” sözleri de Ermenistan’da kayda değer Rum ve Süryani azınlık bulunmadığı için ve az sayıdaki bu kişiler de böyle bir kanun tasarısına hayır demeyecekleri için, anlamsız görülmektedir. Diğer yandan Diaspora Ermenilerinin, ABD, İsveç ve Avustralya başta olmak üzere birçok ülkede Pontus’lu Rumlar ve Süryanilerle, soykırım iddialarının tanınması konusunda yakın işbirliği yaptıkları dikkate alındığında söz konusu kanun tasarısının reddedilmesini anlamak zordur. Bu konuda akla gelen en makul açıklama, 2015 sürecinde Ermeni soykırım iddialarının en geniş bir şekilde uluslararası alanda tanınmasına öncelik veren

Göle, İftar Gözaydın, Gençay Gürsoy, Ayşe Hür, Ahmet İnsel, Ayşe Kadioğlu, Gülten Kaya, Ümit Kıvanç, Ömer Laçiner, Roni Margulies, Baskın Oran, Cem Özdemir, Esra Mungan, Sırrı Sakık, Betül Tanbay, Zeynep Tanbay, Turgut Tarhanlı, Ufuk Uras, Şanar Yurdatapan

58 “Ermeni Vekiller ‘Osmanlı Dönemindeki Soykırımlar’ Tasarısını Reddetti.” *Hye-Tert*, 21 Mart 2012.

Ermenistan Hükümetinin, önemsiz gördüğü anlaşılan diğer soykırım iddialarını savunmaya çalışarak kendi işini zorlaştırmak istemediğidir.

9. Gürcistan

Gürcistan istatistiklerine göre, Samtshe-Javakheti (Cevaheti) bölgesinde, çoğunluğu Ahalkelek'te olmak üzere 124 bin kadar Ermeni yaşamaktadır⁵⁹. Ermenistan'ın etkisinde bulunan bu azınlık, geniş azınlık haklarına sahip olmakla beraber, genelde yaşamlarından memnun olmayan ve devamlı şikâyet eden bir tutum içindedir. Ermenistan ile iyi ilişkiler içinde olmaya özen gösteren Gürcistan hükümetleri de bu azınlığa karşı anlayışlı davranmaya çalışmaktadır. Başta soykırım iddiaları olmak üzere, az sayıda Gürcü politikacının desteğiyle Türkiye aleyhindeki görüşlerin bu azınlık tarafından ortaya atılmak istendiği ancak pek başarı olunmadığı görülmektedir. Diğer yandan Gürcistan'da yaklaşık 280 bin Azeri bulunmaktadır⁶⁰.

Son olarak, 2011 yılı Mayıs ayında, muhalefete mensup milletvekili Jondo Bagaturia'nın Gürcistan'ın Ermeni soykırımı iddialarının tanınması konusunu Gürcistan Parlamentosu'nda ortaya attığı, Azeri asıllı milletvekili A. Süleymanov'un buna kesinlikle karşı çıktığı ve çıkan tartışma sonucunda oturuma bir süre ara verildiği basın haberlerinden anlaşılmaktadır⁶¹.

Gürcistan Hükümet yetkilileri soykırım iddiaları konusunda konuşmamayı tercih ettikleri ve şayet mecbur kalırlarsa, 2001 Nisan'ında Savunma Bakanı Bacho Akhalaya'nın yaptığı gibi, Gürcü halkının Ermenilerin acılarını anladığı⁶² gibi bir formülle konuyu geçiştirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Ermeni iddiaları konusunda kendi ülkelerinde bu ihtiyatlı tutumlarına karşılık Gürcistan yetkililerinin Ermenistan'ı ziyaretleri sırasında Soykırım Anıtı'na gitmekte bir sakınca görmedikleri de gözlemlenmektedir. Yukarıda adı geçen Savunma Bakanı Bacho Akhalya bunlardan biridir⁶³. Daha önce, 2009 yılında Dışişleri Bakanı Grigol Washadze'nin de anıta gittiği anlaşılmaktadır⁶⁴. Ermeni kaynaklarına göre Başkan Saakaşvili 2004 ve 2009 yıllarında anıtı ziyaret etmiştir⁶⁵. Ancak Gürcü tarafının, gizli tutmamakla beraber, bu ziyaretlerin fazla duyurulmamasına çalıştığı kanısı edinilmektedir. Buna karşın

59 En.wikipedia.org/wiki/Armenians_in_Samtskhe-Javakheti

60 "Azeri" *Wikipedia* <http://en.wikipedia.org/wiki/Azeri>

61 *Armenews.com*, 25 Mayıs 2011.

62 "Georgian Defense Minister Avoids Question About Genocide" *News.am*, 18 Nisan 2011.

63 Aynı kaynak

64 "The Foreign Minister of Georgia Grigol Vashadze visited Tsismakaberd Memorial Complex" The Armenian Genocide Museum Institute, Erivan <http://www.genocide-museum.am/eng/news-2009.php>

65 The Armenian Genocide Museum Institute, Erivan <http://www.genocide-museum.am/eng/news.php>

Gürcistan'ın yeni Başbakanı Binzina İvanişvili bu yılın Ocak ayında Ermenistan'ı ziyareti sırasında Soykırım Anıtına da gittiğinin bilinmesine önem verdiği görülmektedir⁶⁶.

Sonuç olarak Gürcistan politikacılarının ülkelerinin Türkiye ile olan yakın işbirliğini dikkate alarak soykırım iddialarının parlamentolarında tanınmasına taraf olmadıklarını ancak Ermenistan ile iyi ilişkiler içinde olmaya da önem verdiklerinden bu ülkeye yaptıkları resmi ziyaretlerde Soykırım Anıtını ziyaret ederek bir denge kurmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür.

10. İngiltere

İngiltere meclislerinin Ermeni soykırım iddialarını kabul etmesi için harcanan çabalar hakkında Dergimizin geçmiş sayılarında ayrıntılı bilgi vermiştik⁶⁷. Çok kısa olarak özetlemek gerekirse Avam Kamarası'nda Ermeni görüşlerini neredeyse kimse desteklememektedir. Lordlar Kamarası'nda ise bu görüşlerin destekleyenlerin sayısı daha fazla olmakla beraber bu sayı bir çoğunluk oluşturmaktan çok uzaktır. Bu olgu Ermeni militanları yerel parlamentolara yönlendirmiş ve Galler Bölgesi ile İskoçya'da

Edinburgh şehri Meclisi soykırım iddialarını tanıyan kararlar almışlardır. Son olarak İskoçya Parlamentosu'na verilen ve bu parlamento üyelerinin çoğunluğu tarafından imzalandığı bir Ermeni haber ajansı tarafından bildirilen bir öneride soykırım iddiaları tanıyan ifadeler kullanılmışsa da⁶⁸ bu önerinin resmi bir karara dönüşmediği anlaşılmıştır.

Galler Bölgesi Ermeni soykırım iddialarında başlıca rolü oynamıştır. Bu bölge Parlamentosu 2001 ve 2006 yıllarında bu konuda kararlar almıştır. Galler Bölgesi Başpiskoposu olan ve 2002-2012 yılları arasında da tüm İngiltere'nin Başpiskoposu (Archibishop of Canterbury) olan Rowan Williams da Ermeni soykırım iddialarını hararetli bir savunucusu idi. Bu son görevinde, hükümet politikasına aykırı olacağı için, soykırım iddiaları hakkındaki görüşleri fazla seslendirmemişse de, fırsat olduğu zaman dolaylı bir şekilde de olsa, bunlara değinmiştir. Mesela esas itibariyle Yahudi soykırımını anmak için her yıl düzenlenen "Holocaust Memorial Day"de diğer soykırımlar arasında Ermeni soykırım iddialarını da zikretmiştir⁶⁹.

66 "Ivanishvili Paid Tribute to Memory of Genocide Victims" *Armenpress*, 17 Ocak 2013.

67 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar" *Ermeni Araştırmaları* Sayı 36, ss. 60-62; Sayı 27-28, s. 31

68 "Petition on Armenian Genocide Recognition Received the Support of Majority of Scottish Parliament" *Armenpress.am*. 25 Mayıs 2013.

69 "Archbishop Highlights Armenian Experience in Genocide Remembrance" *Ekklesia*, 27 Ocak 2011.

İngiliz meclislerinden bu konuda bir karar çıkarılamamakla beraber, özellikle Lordlar Kamerasında genel görüşmeler yapıldığı görülmektedir. Son olarak 17 Haziran 2011 tarihinde yapılan bir görüşmede, Ermeni taraftarlıkları ile bilinen Barones Cox, Barones Shreela Flather, Lord Avebury, Lord Bishop of Chester, Lord Tomlinson soykırım iddialarını dile getirmişlerdir. Hükümet adına kendilerine cevap veren Devlet Bakanı Lord Howell, 1915’de korkunç uygulamalar ile karşılaşan yüz binlerce Ermeninin silahlı saldırılar, açlık ve hastalıklar nedeniyle hayatını kaybettiğini belirtmekle beraber, Türk ve Ermeni halklarının ortak tarihlerini birlikte ele almalarının daha doğru olduğunu düşündüklerini, buna yönelik girişimlere destek verdiklerini, ABD, Fransa gibi ülkelerin de bunu desteklediğini, İngiltere’nin hassas ve çok önemli olan bu girişimleri bozacak ve tanıma anlamına gelecek fiiller konusunda titiz ve dikkatli biçimde davranması gerektiğini söylemiştir⁷⁰.

11. İspanya

Avrupa’nın büyük ülkelerinden biri olması nedeniyle İspanya Ermeni militanlarınca soykırım iddialarının kabul ettirilmek istendiği ülkelerden biridir. İspanyol Parlamentosu’nun bu husustaki önerileri geri çevirmesi üzerine, geniş özerklik haklarına sahip eyaletlere yönelmiş, bunlardan Valencia gibi bazıları bu tanımayı reddederken Katalonya (2010) Balear Adaları (2010) ve Bask Bölgesi (2007) kabul etmiştir⁷¹.

2011 yılı Mart ayında Katalonya Bölgesi Cumhuriyetçi Solcu partisi tarafından İspanya Meclisi Dışişleri Komisyonu’na sunulan ve Bask Milliyetçi Partisi tarafından desteklenen Ermeni soykırım iddialarının tanınmasına ilişkin bir öneri 2’ye karşı 31 oyla reddedilmiştir⁷². 2012 yılında aynı senaryo tekrarlanmış Meclis Dışişleri Komisyonu bu kez öneriyi 3’e karşı 36 oyla reddetmiştir⁷³.

Bu konuda yapılan görüşmelerde iktidar partisi sözcüsü “tarihi bir revizyon yapılmasına karşı olduklarını, bunun yerine Türkiye ve Ermenistan arasındaki yakınlaşmayı teşvik etmek istediklerini bildirmiş, ana muhalefet partisi sözcüsü ise, Fransa örneğinde olduğu gibi, bu tip kararların Türkiye-Ermenistan ilişkilerine olumsuz yansıdığını belirtmiştir. Demokrasi ve İlerici Birlik Partisi sözcüsü bu öneriyi destekleyen Bask Bölgesi milletvekillerine hitaben “Ermeniler için timsah gözyaşları dökmeden önce Bask bölgesinde terör

70 “İngiltere’de ‘1915’i Anma Günü Girişimi” *Hürriyet*, 18 Haziran 2011.

71 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar” *Ermeni Araştırmaları* Sayı 36, s 59,60; Sayı 27-28, s.37; Sayı 23-24, s. 66; Sayı 25, s18-19.

72 “Ermeni İddialarına İspanya’dan Ret” *Ntvmsnbc*, 10 Mart, 2011.

73 “İspanya’dan ‘Ermeni Soykırımı’ İddialarına Ret” *Ntvmsnbc*, 24 Mayıs 2012.

saldırılarında hayatını kaybedenler için ağlayın ve bu terör saldırılarını kınayın... Ermeniler için en kötüsü sizin onları savunmamızdır” demiştir⁷⁴.

Ermeni görüşlerinin ayrılıkçı akımların güçlü olduğu Katalonya ve özellikle Bask bölgesi tarafından desteklenmesinin İspanyol Meclisinde tepki yarattığı görülmektedir. Diğer bir deyimle Ermeni militanlar bu ülkede yanlış ata oynamış durumdadırlar.

12. İsrail

İsrail, özellikle “Mavi Marmara” olayından sonra Ermeni soykırımı iddialarına daha fazla değer verir olmuş ve bu konuyu, gerektiğinde bir karar alınması için, İsrail Parlamentosu’nda görüşmeye başlamıştır. Bu görüşmeler hakkında geçen sayılarımızda bilgi verdik⁷⁵.

İsrail Hükümeti’nin Türkiye’ye gösterdiği ikinci tepki ise Ermenistan ile ilişkileri geliştirmeye çalışmaktır. Bunu sağlamak üzere İsrail Tarım Bakanı Orit Noket ile Kamu Diplomasisi ve Diaspora İşleri Bakanı Yuli Edelstein Ermenistan’ı ziyaret etmişlerdir⁷⁶. Bu kişiler Soykırım Anıtı’na gitmeyi de ihmal etmemişlerdir. Bu jestlere rağmen İsrail ve Ermenistan’ın izledikleri dış politika nedeniyle ileri derecede işbirliği yapmaları mümkün görülmemektedir.

Ermeni görüşlerinin ayrılıkçı akımların güçlü olduğu Katalonya ve özellikle Bask bölgesi tarafından desteklenmesinin İspanyol Meclisinde tepki yarattığı görülmektedir. Diğer bir deyimle Ermeni militanlar bu ülkede yanlış ata oynamış durumdadırlar.

İsrail, bilinen nedenlerle İran’a karşı olan bir ülkedir. Ermenistan ise, bir yandan Azerbaycan ile İran arasındaki doğal uyumsuzluk diğer yandan Türkiye ve Azerbaycan sınır kapılarının kapalı olmasına karşın İran sınır kapısını açık olması gibi nedenlerle İran ile siyasi alanda bir yakınlık ve işbirliği içindedir. Yeni seçilen İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani’nin yemin törenine bizzat Başkan Sarkisyan’ın katılması bu yakınlığın somut bir kanıtıdır. Diğer yandan Azerbaycan ve İsrail arasında, gerektiğinde beraberce İran’a karşı durulmasından kaynaklanan ve İsrail’in Azerbaycan’a silah satışı ile güncelliğini koruyan yoğun denebilecek ilişkiler vardır.

Ermeni soykırım iddialarının İsrail Meclisi tarafından tanınması konusu son olarak Komisyon’a havale edilmişti.

74 Aynı kaynak

75 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar” *Ermeni Araştırmaları* Sayı 39. ss.57-60; Sayı 42, ss.39-43

76 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar” *Ermeni Araştırmaları* Sayı 42, ss.39-43

Mavi Marmara olayının yarattığı gerginlik devam ederken Başbakan Erdoğan'ın Viyana'da yapılan "Medeniyetler İttifakı" Forumu'nda, Şubat ayı sonunda yaptığı bir konuşmada "Zionizm veya Antisemitizm veya Faşizm gibi, İslamofobyaya da insanlığa karşı bir suçtur" sözleri İsrail ve başta ABD olmak üzere çok sayıda Yahudi'nin yaşadığı ülkelerde gayet olumsuz karşılanmış ve Türkiye ve Başbakanı aleyhinde bir kampanyaya başlatılmıştı. Bu koşullar altında Knesset'in Ermeni soykırım iddialarını tanıyan bir karar alabileceği düşünülmüştü.

Durum böyle iken Viyana Forumu'ndan yaklaşık 20 gün sonra, 22 Mart 2013 tarihinde İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'nun Başkan Erdoğan'ı telefonla arayarak Mavi Marmara olayı için özür dilemesi ve tazminat ödeneceğini bildirmesi bir sürpriz olmuş ve mevcut durumu değiştirmiştir. Netanyahu'nun Başkan Obama'nın dostane baskısı altında bu şekilde hareket ettiği bilinmektedir. Bu olay gerek ABD'nin gerek İsrail'in Türkiye'nin Orta Doğu'daki müstesna konumunu ve işbirliğine olan ihtiyacı dikkate alarak hareket ettiklerini göstermektedir.

Netanyahu'nun özüne rağmen öldürülen kişilere verilecek tazminat başta olmak üzere özellikle Filistin'e dair bazı sorunların da çözümü henüz gerçekleşmediğinden halen Türkiye-İsrail ilişkileri normale dönmüş değildir.

Beklediği gibi Ermeni soykırım iddialarının İsrail tarafından tanınması konusu 24 Nisan'ı anma etkinliklerine de rast getirilerek Knesset'e 23 Nisan'da görüşülmeye başlanmıştır. Esası itibariyle geçen yılki görüşmeyle⁷⁷ aynı unsurlarını içeren ve bir karar alınmayacağı baştan belli olan bu görüşmenin ayrıntısına girecek değiliz. Özet olarak, söz alanların hepsinin bir Ermeni soykırımı olduğuna inandığı ve Knesset'in bu yönde bir karar almasına taraftar gözüktüğü⁷⁸ bu toplantıda Başbakanlıkta sadece Bakan Yardımcısı Ofir Akunis, İsraili olarak insani trajedileri hatırlamak yükümlülükleri olduğunu, bu trajedilerden birinin Ermeni halkının katledilmesi olduğunu, İsrail devletinin bu korkunç olayları inkâr etmediğini belirttikten sonra, bu konuyla ilgili olayların incelenmesinin siyasi bildirimler yoluyla değil, açık tartışmalarla yapılması gerektiğini söylemiştir⁷⁹. Soykırım iddiaları konusunda siyasi nitelikte kararlar alınmaması ancak bunların bilimsel tartışmalara konu teşkil etmesi Türkiye'nin de görüşüdür.

Sonuç olarak Bakan Yardımcısı Akunis bu konunun tartışılmasını ve fakat Knesset'in bir karar almamasını telkin etmiş ve Knesset de buna uyararak, daha önce de yapıldığı gibi, bu konu, daha derinliğine görüşülmek üzere bir

77 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar" *Ermeni Araştırmaları* Sayı 42, ss.39-43

78 "In Israel, Both Coalition and Opposition Urge Remembrance of Armenian Genocide" *Ha'aretz*, 23 Nisan 2013.

79 Aynı kaynak

Komite'ye havale edilmiştir. İsraililerin, Türkiye ile ilişkileri dikkate alarak soykırım iddiaları hakkında Knesset'e bir karar almak istemedikleri ve fakat Türkiye üzerinde bir baskı olması için de, bu konuyu gündemde tutmaya devam ettikleri görülmektedir.

13. İsveç

Bilindiği gibi İsveç Parlamentosu 11 Mart 2010 tarihinde Ermeni soykırım iddialarını tanıyan bir karar kabul etmişti⁸⁰. Bu kararda, kısaca, Ermenilerden başka Asurî, Süryani, Keldani ve Pontus'lu Rumların da Osmanlı İmparatorluğu'nda soykırıma uğradığı belirtilmekte ve diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu'nun sözü edilen bu Hıristiyan azınlıklarına yapıldığı iddia edilen soykırımı kabul etmesi için, İsveç Hükümeti'nin Türk Hükümeti'ne ve ayrıca Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'de girişimde bulunması istenmekteydi. İsveç Dışişleri Bakanı Cari Bildt karara karşı çıkararak tarihî olayların siyasi düzeyde değerlendirilmemesi ve ilgili taraflarca tartışılması gerektiğini söylemiş ayrıca bu kararın Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi sürecine olumlu bir katkı yapmayacağını da belirtmişti.

Türkiye bu karara tepki göstermiş, İsveç'teki Büyükelçisi'ni bir süre için geri çekmiş, Başbakan Erdoğan İsveç'e yapacağı ziyaret iptal etmiştir⁸¹.

Ancak bir oy farkla kabul edilen bu karar, İsveç Hükümeti'nin kararda kendisinden istenenleri yerine getirmediği için çok tartışılmıştır. İsveç Anayasası dış politikayı belirleme yetisini hükümete tanıdığından Meclis'in bu konuda alacağı kararlar hükümeti bağlamamaktadır. Ancak bu kararın alınmasında başlıca rolü oynayan Türkiyeli Süryaniler, Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Sol parti gibi bazı siyasi kuruluşlar ve sol eğilimli bazı medya ve tabii bu ülkede yaşayan Ermeniler hükümetin söz konusu kararı uygulaması gerektiğini her fırsatta dile getirmişlerdir⁸². Fakat hükümet bu konuda tutumunu değiştirmemiştir. Diğer yandan söz konusu baskıların başlıca muhatabı olan Dışişleri Bakanı Carl Bildt, 14 Haziran 2010 tarihinde Ermenistan'ı ziyaret sırasında Soykırım Anıtı'na da gidip saygı duruşunda bulunmuşsa da baskılar hafiflememiştir.

İki yıl kadar sonra Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün İsveç'i ziyareti sırasında bu konu tekrar alevlenmiş ve özellikle Süryanilerin katıldığı bazı gösteriler düzenlenmiştir. İsveç Milli Meclisi'nde yaptığı konuşmada bu konuya değinmeyen Cumhurbaşkanı daha sonra gazetecilere bu tür sorunlarla

80 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları* Sayı 35, s.36,37

81 Aynı kaynak, s. 37

82 "Soykırım Kararını Uygulamayan İsveç Hükümetine Tepki" *Hye-Tert*, 24 Kasım 2012,

politikacıların değil uzmanların meşgul olması gerektiğini ifade etmekle yetinmiştir⁸³.

Muhalefetteki Sosyalist Parti ise iktidara geldikleri takdirde Millet Meclisi'nin söz konusu kararını uygulayacaklarını açıklamıştır⁸⁴.

Bazı ülke parlamentolarının soykırım iddialarını kabul etmesi konusunda bir hususu hatırd tutmak gerekmektedir. Parlamentolar dış politika konularında sorumluluk taşımadıkları için bu tür kararları kolaylıkla alabilmektedirler; buna karşın dış politikayı yürüten hükümetler, bir asır önce olmuş bir olay için, Türkiye ile bir sorun çıkarmak istememektedir. Bu açıdan bakıldığında İsveç'te Sosyalistlerin iktidara gelmesi halinde Parlamento kararını uygulayacaklarının garantisi yoktur. En fazla, bu konuda Türkiye, AB ve BM'den talepte bulunmaları ancak ısrarlı olmayarak bir sorun çıkmasını önlemeye çalışmaları beklenebilir.

14. İtalya

İtalyan Parlamentosu Ermeni soykırım iddialarını 2000 yılında, bu konudaki Avrupa Parlamentosu'nun 1987 tarihli kararına atıfta bulunmak suretiyle, tanımıştı. İtalya'da küçük ancak etkili bir Ermeni toplumu bulunmakta ve bu toplum her fırsatta soykırım iddialarını gündeme getirmeye çalışmaktadır.

Bu konuda edebiyattan da yararlanmakta olduğu görülmekte ve Ermeni asıllı Antonia Aslan'ın (doğum 1938) soykırım ve Osmanlı Ermenilerini konu alan eserleri başı çekmektedir. Adı geçenin "La Messeria delle Allodole" (Tarlakuşu Çiftliği, 2004) birçok ödül almış ve 2007 yılında, tanınmış rejisör Taviani kardeşler tarafından, pek başarılı olmayan bir filme konu olmuştur⁸⁵. Adı geçenin "La Strada di Smirne" (İzmir'in Sokağı, 2009) ve "Il Libro di Mush (Muş'un Kitabı, 2012) da Osmanlı ve Ermeni konularını işlemektedir.

Tanınmış çizgi film albümleri yapıcısı Paolo Cossi'nin 2007 yılında yayınladığı, kapağında bir Osmanlı askerinin elinde bir Ermeninin kesik başını tuttuğu "Medz Yeghern Il Grande Male (Soykırım, Büyük Kötülük) albüme de İtalya'da soykırım iddialarının yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Paolo Cossi'nin son albümü "Ararat, la Montagna del Mistero" (Ağrı, Gizem Dağı, 1912) de Osmanlıların Ermenileri katletmesinden bahsetmektedir.

Siyasi alanda son gelişme Bari şehrine 11 Ocak 2013 tarihinde bir Ermeni

83 "SPD Will Recognize Turkish Genocide of Armenians" *Dagens Nyheter*, 14 Mart 2013.

84 Aynı kaynak

85 *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 23-24, s. 56-58

“Haçkar”ı (Taştan büyük boy bir haç) dikilmesi olmuştur. Bu arada pek çok İtalyan şehir ve kasaba meclisinin Ermeni soykırım iddialarını tanıyan kararlar almış olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Bir Ermeni kaynağına göre bunların sayısı 37’dir⁸⁶. Çoğu küçük yerlerdir, ancak aralarında Milano, Roma, Floransa, Venedik ve Cenova gibi büyük şehirlerin meclisleri de bulunmaktadır.

İtalyan Hükümet yetkilileri Türkiye ile iyi ve yakın ilişkileri dikkate alarak soykırım konusunda genelde sessizdirler. Bu bağlamda Erivan’daki İtalyan Büyükelçisi Bruno Scapini’nin gazetecilerin bir sorusuna cevaben, Türkiye’yi kastederek demokrasi yoluna girmiş ve evrensel değerlere saygı duyan bir ülkenin bu suçu tanınması gerektiğini söylemesi yadırganmıştır⁸⁷.

İtalya’dan Ermenistan’a üst düzeyde ziyaret yapılması nadirdir. Bu nedenle İtalyan Savunma Bakanı Giampaolo Di Paola’nın 16 Ekim 2012 tarihinde Ermenistan’a yaptığı ziyaret dikkat çekmiş ise de Ermenistan’ın Avrupa Birliği ile bir ortaklık antlaşması imzalayacağını belli olmasından sonra Avrupa Birliği ülkelerinden Ermenistan’a yapılan ziyaretlerin artmış olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir. Bakan Di Paolo Soykırım Anıtına da gitmiştir.

İtalyan Hükümet yetkilileri Türkiye ile iyi ve yakın ilişkileri dikkate alarak soykırım konusunda genelde sessizdirler. Bu bağlamda Erivan’daki İtalyan Büyükelçisi Bruno Scapini’nin gazetecilerin bir sorusuna cevaben, Türkiye’yi kastederek demokrasi yoluna girmiş ve evrensel değerlere saygı duyan bir ülkenin bu suçu tanınması gerektiğini söylemesi yadırganmıştır .

15. Kanada

Kanada 1980’li yıllarda Ermeni terörüne sahne olmuş ve 1990 ve 2000’li yıllarda ise Ermeni soykırım iddialarını en fazla tanıyan ülkelerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Kanada eyaletlerinden Québec ve Ontario 1980 yılında, henüz Ermeni soykırım iddialarının yaygın olmadığı bir dönemde bu iddialarını tanımakla kısa süre sonra başlayacak olan Ermeni terör eylemlerinin adeta haberciliğini yapmışlardır. Daha sonra eyaletlerden British Columbia 2000 yılında benzer bir

86 Bir Ermeni sitesi olan armenian-genocide.org’a göre İtalya’da soykırım iddialarını tanıyan kasaba ve şehirler şunlardır: Caponogara 1997, Sanguinetto 1997, Bagnacavallo 1997, Fusignano 1997, Montorso Vicentino 1997, Padova 1997, Monterforte d’Alpone 1997, S. Agata Sul Santerno 1997, Cotignola 1997, Asiago 1997, Lugo 1997, S. Stino Livenza 1997, Ponte di Piave 1997, Conselice 1997, Villafranca Padovana 1997, Milano 1997, Parma 1997, Solarolo 1997, Imola 1998, Faenza 1998, Feltre 1998, Venezia 1998, Firenze 1998, Ravenna 1998, Thiene 1998, Castelsilano 1998, Montana Feltrina 1999, Genova 1998, Massa Lombarda 1999, Roma 2000, Salgareda 2000, Belluno 2000, Sesto San Giovanni 2000, Udine 2001, Di Bertolo 2001, Reggio 2005, Viterbo 2005, Isola del Liri 2011.

87 “Italian Ambassador: Country That Embarks on Road to Democracy Has to Recognize Crime of Genocide” *Panorama.am*, 24. Nisan 2013.

karar almış, Ermeni militanlarının en aktif olduğu Québec ise 2003 ve 2004'te bu konudaki kararını tekrarlamıştır.

Federal düzeyde Kanada Avam Kamarası 1996 ve 2004 yıllarında, Kanada Senatosu ise 2002 yılında soykırım iddialarını tanıyan kararlar almışlardır. Başbakan Stephen Harper önce şifahen sonra 2006 yılında yazılı olarak bu iddiayı tanımıştır.

Parlamentoların soykırım iddialarını tanınması, geçmiş bir olayı nitelendirmenin diğer bir deyimle bir kanaat beyanında bulunmanın ötesinde bir sonuç yaratmamasına karşılık bir Hükümet başkanının, üstelik yazılı olarak, aynı nitelendirmeyi yapması bu tanınmanın hükümet politikası anlamına geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ancak Kanada Hükümet üyelerinin bu konuda Başbakan kadar ısrarlı olmamaları ayrıca Türkiye'nin bu karar ve beyanlara devamlı muhalefeti, Kanada hükümetlerinin Ermeni soykırım iddiaları ve özellikle Ermenilerin Türkiye'den talepleri konusunda aktif bir rol oynamalarını önlemiştir. Türkiye'nin Kanada meclislerinde alınan kararlara ve Kanada Başbakanı'nın Ermeni yanlısı tutumuna tepkileri o derecede güçlü olmuştur ki iki kez Türkiye Büyükelçileri istişarelerde bulunmak üzere merkeze çağırılmışlardır⁸⁸. Ayrıca ticaret alanında bazı kısıtlamalar yapılacağı ve Türkiye'nin Kanada'ya bazı ihaleleri vermeyeceği gibi bazı rivayetler de duyulmuştur. Bu konular geçmiş yazılarımızda ayrıntılı olarak incelenmiştir⁸⁹.

Kanada Dışişlerinin Ermeni sorunu nedeniyle tutumlarının Türkiye ile ciddi bir anlaşmazlığa neden olduğunu, hatta ilişkilerin kesilmesine kadar gidilebileceğinin bilincinde olarak Başbakanlarını daha ılımlı davranmaya sevk etmek için çalıştığı bilinmektedir. Diğer yandan Kanada gibi göç alan bir ülkenin her göçmen grubunun geçmişte yaşadıklarını benimseyerek onlar adına bazı ülkelerle anlaşmazlık içine düşmesinin de bir anlamı olmasa gerektir. Ancak Başbakan Harper bunu kolaylıkla yapmıştır. Ülkesinde Türk ve Ermeni asıllıların sayısı yaklaşık aynı olmasına karşılık, daha aktif ve politikayla daha fazla ilgili oldukları için Ermenileri Türklere tercih etmiş, ayrıca Filistinliler aleyhine de Yahudiler yanında yer almıştır. Ancak, Türkiye'nin sert tepkileri kendi Dışişleri Bakanlığının telkinleriyle, zaman içinde, fikir değiştirmese de daha ılımlı denebilecek bir konuma gelmiştir. Mesela 2012 ve 2013 yıllarında 24 Nisan münasebetiyle yayınladığı, birbirinin aynı olan mesajlarda Kanada meclislerinin 1915 olaylarını soykırım olarak tanınmasına değindikten sonra suçu geçmişe atmak yerine daha iyi bir geleceğe yönelmekten, Kanadalı Türk ve Ermenilerin Kanada'nın hoşgörüsü ve açık sözlülük değerlerini paylaşarak

88 Büyükelçi Aydemir Erman 2006 yılında, Büyükelçi Refet Akgünay da 2009 yılında istişare için Ankara'ya çağırılmışlardır.

89 Kanada'da Ermeni soykırım iddiaları hakkında alınan kararlar ve bunlara Türkiye'nin tepkileri için Bkz. Ömer Engin Lütem. "Olaylar ve Yorumlar" *Ermeni Araştırmaları* Sayı 2, s.25; Sayı 6, s.15,16; Sayı 12-13, s.14-17; Sayı 20-21, s. 21-26; Sayı 30. s.30-31; Sayı 32. s. 50,51; Sayı 36. s. 56.

birlikte yaşadığından Türkiye ve Ermenistan'ın, sınırların açılması, diplomatik ilişkiler kurulması ve 1915 olayları hakkında bir diyaloga girilmesi de dâhil olmak üzere, uzlaşma arama çabalarını desteklediğinden söz etmiştir. Bu mesajda, soykırım iddiaları hariç, diğer hususlar Türkiye için kabul edilebilir niteliktedir. Buna karşın, 1915 olaylarının soykırım olduğu genel kabul gördüğü için, bunların tartışılmasına gerek olmadığını ifade eden Ermeni militanları Stephen Harper'in bu olaylar hakkında iki ülkenin bir diyaloga girmesi sözlerini tasvip etmemiş olmaları gerekir.

Kısaca, ciddi bir gerginlikten sonra Türkiye-Kanada ilişkileri bir düzelme dönemine girmeye başlamış görülmektedir. 1982 yılında Ermeni teröristler tarafından şehit edilen Askeri Ataşe Albay Atilla Altıkat adına bir anıt yapılması bu iyileşmeyi takviye etmiştir.

Kanada kamuoyu terör hareketlerine kesin olarak karşı olmakla beraber bu ülke Ermeni terör hareketlerine sahne olmuş ve hareketlere karşı mücadelede güçlük çekmiştir. Bu terörünün en yoğun olduğu 1980'li yıllarda Kanada'daki Türkiye Büyükelçiliği ve mensupları Ermenilerden anonim olarak birçok tehdit almışlar, bunlar Kanada makamlarına bildirilmiş olmakla beraber bir sonuç çıkmamıştır.

Kanada'da Türklere karşı ilk terör eylemi 8 Nisan 1982 tarihinde Ticaret Müşaviri Kâni Güngör'ün ağır yaralanmasıdır. Güngör yaşamı boyunca felçli kalmıştır. Bu konuda Kanada makamlarınca yapılan soruşturmada eylemi yapanlar saptanamamıştır.

Genelde Ermeni teröristler Lübnan'da bazı kamplarda eğitilmiş ve eylemlerini yapmak üzere yabancı ülkelere gönderilmişlerdi. Ancak gönderildikleri ülkelerin koşullarını hiç bilmediklerinden kendilerine o ülke vatandaşı olan Ermeniler, hedef seçilen kişinin belirlenmesi, günlük hareketlerinin takip edilmesi, suikast yerinin saptanması gibi konularda yardım ediyordu. Eylemleri yapanlar yerel güvenlik makamlarınca hiç tanınmadıklarından bulunmaları zordu ve bunun için Ermeni Cemaati içinde yardakçılarının aranması gerekiyordu; bu ise bazen siyasi yönden hassasiyet yarattığından kolay değildi. Diğer yandan eylemleri yapanların mümkün olduğu kadar kısa zamanda ülke dışına çıkmaları da yakalanmalarını zorlaştırıyordu.

Kâni Güngör'e yapılan suikasttan 4 ay kadar sonra, 28 Ağustos 1982 tarihinde Ottawa Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Hava Kurmay Albay Atilla Altıkat, evinden Büyükelçiliğe giderken, otomobili bir trafik ışığında durunca, arkasındaki arabadan çıkan bir kişinin açtığı ateş sonucunda öldü.

Bu olay birkaç yönden önem taşımaktadır. İlk (ve son) kez olarak bir Türk subayı Ermeni teröristler tarafından öldürülmüştü. Türkiye'de bir askeri idare

olduğundan bu eylem doğrudan Türk ordusunun hedef alındığını düşündürmüştür. Ayrıca, teröristler Türkiye'ye karşı silahlı mücadele içinde olduklarını ileri sürdüklerinden, onlar için bir Türk subayının öldürülmesi, bir diplomatın öldürülmesinden daha önemli görülmüş ve kendilerini yüreklendirmiştir.

Albay Altıkat Kanada'da öldürülen ilk yabancı diplomat olduğundan bu olay Kanada Hükümeti tarafından da önemsenmiştir. Katillerin bulunmasında başarı sağlanamamasına karşın Başbakan Pierre Trudeau'nun talimatıyla Dışişleri ve Milli Savunma Bakanlığı bayraklarını yarıya indirilmiş, na'sının gönderilmesi için hava alanında yapılan törende Kanada Milli Savunma Bakanı, Genel Kurmay Başkanı ve Başsavcı hazır bulunmuş, ayrıca cenazeye dokuz kişilik bir Kanada askeri birliği refakat etmiştir⁹⁰.

Kanada'da Türk diplomatlarına yapılan saldırıların sonuncusu 12 Mart 1985 tarihinde Ottawa'daki Türkiye Büyükelçiliği'ne yapılan saldırıdır. Bu saldırı sırasında teröristler Kanadalı bir koruma görevlisini öldürmüşler, Büyükelçi Coşkun Kırca, eşi ve çocuğu dâhil 13 kişiyi rehin almışlar, sonradan Büyükelçi kaçabilmiş ancak ağır yaralanmıştır. Sonunda saldırıyı yapan üç Ermeni yakalanmış ve 25 yıldan önce bırakılmamak şartıyla ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu kişiler 2010 yılında, yani 25 yıl dolunca, serbest bırakılmıştır.

Yukarıda değindiğimiz gibi Türkiye-Kanada ilişkilerinin düzelme yoluna girmesinde Kanada makamlarının Albay Atilla Altıkat adına bir anıt yapılmasına izin vermeleri önemli bir rol oynamıştır. Ermenilerden ve Kanada Meclislerindeki Ermeni yandaşlarından gelecek itiraz ve engellemeleri dikkate alarak bu anıtın dikileceği haberi, gizli olmasa da, bir süre kamuoyuyla paylaşılmamıştır. Anıt, heykeltıraş Azimet Karaman, Mimar Levent Timurhan ve Reha Benderoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. Altı metre çapında bir yarım küre şeklinde olan ve ahşap ve metal elemanlardan oluşan anıt 26 ton ağırlığındadır. Türkiye'ye imal edilmiş ve Ottawa'ya nakledilerek monte edilmiştir. Anıt, Kanada'da yapılacak her tür sanat eseri ve büyük yapı gibi bu ülkenin ilgili makamı olan NCC (National Capital Commission) tarafından onaylanmıştır⁹¹. Anıt, Altıkat'ın şehit edildiği yolun hemen yanındaki yeşil alana konmuştur⁹². (Anıtın bir fotoğrafı bu yazımızın sonuna konmuştur.)

Anıt, 20 Eylül 2012 tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Kanada Dışişleri Bakanı John Baird, Albay Altıkat'ın eşi ve çocukları ve anıtın yapımında çok emeği geçmiş olan Türkiye'nin eski Ottawa Büyükelçisi Rafet

90 Albay Altıkat'a yapılan suikast hakkında Bilâl N. Şimşir'in *Şehit Diplomatlarımız* (Bilgi Yayınevi, Ankara 2000) kitabında ayrıntılı bilgi mevcuttur. ss. 551-580

91 "Şehit Diplomatlar Anıtı / Ottawa, Kanada" *Arkiv* <http://www.arkiv.com.tr/proje/sehit-diplomatlar-aniti/1263>

92 Bu alan şu yolların köşesinde: Island Park Drive ve John A. Macdonald Parkway

Akgünay'ın da hazır bulunduğu bir törenle Davutoğlu ve Baird'ın yaptığı konuşmalarla açılmıştır. Anıt'ın üzerinde şunlar yazılıdır⁹³:

Bu anıt, 27 Ağustos 1982 tarihinde bu kavşakta teröristlerce gerçekleştirilen bir suikast sonucu hayatını kaybeden Türkiye Cumhuriyeti Ottawa Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Albay Atilla Altıkat'ın anısına ithaf edilmiştir.

Yurtdışındaki görevleri sırasında şehit olan tüm diplomat ve kamu görevlilerine adanan bu anıt, Türkiye ve Kanada'nın paylaştıkları kalıcı barış, özgürlük ve birlikte yaşama ilkelerine tanıklık eder.

Kusursuz küre şekliyle anıt, şehitlerin ebedi istirahatgahlarını simgelemektedir. Kürenin gökyüzüne bakan geniş yüzü "Sonsuzluk Kapısı"na, yeryüzüne dönük dar yüzü ise "Zaman Geçidi"ne açılmaktadır. Anıtın iç bölümünde yer alan metal prizmaların her biri, hayatlarını feda eden şehitleri temsil etmektedir. "Zaman Geçidi"nin içinde bulunan tek prizma ise, Şehit Albay Atilla Altıkat'ın anısını yaşatmaktadır.

Aziz şehitlerimizin ruhları şad, mekânları cennet olsun.

Görüldüğü üzere Anıt'ta Albay Altıkat'a suikastı kimlerin düzenlediği belirtilmemiştir. Bu, herhalde, Ermenilerden gelecek baskıların önlenmesi için, Kanada makamları tarafından istenmiştir. Ayrıca anıtın "görevleri sırasında şehit olan tüm diplomat ve kamu görevlilerine" adanması da kabulünü kolaylaştırmıştır.

Davutoğlu Anıt'ın açılışında yaptığı konuşmada kısaca Ermeni terörüne değinmiştir. Bir Kanada gazetesine verdiği mülakatta ise⁹⁴ bu konuda daha ileri giderek, Türk Dışişleri Bakanı'nın neden 14 yıldır Kanada'yı ziyaret etmemiş olduğunun, neden bu iki ülke ilişkilerinin, mesela Türkiye-Brezilya ilişkileri kadar iyi olmadığını sorularının sorulması gerektiğini, Harper Hükümeti'nin 2006 yılında Ermeni soykırımı iddialarını resmen tanımasının iki ülke arasında bir psikolojik engel yarattığını, Türkiye'nin bu tür siyasi baskıları asla kabul etmeyeceğini, Türkiye'nin Kuzey Amerika'da Kızılderililere ne olduğunu sorgulamadığını, yüz yıl önce ne olduğunu belirlemenin yerinin üçüncü ülkeler parlamentoları olmadığı, Kanada'nın bir tarafı tutmak yerine, Türkler ve Ermeniler arasında uzlaşma çabalarına katkıda bulunması gibi ifadelerde bulunmuştur.

93 "Albay Atilla Altıkat Anıtı'nın Tanıtıcı Tabelasında Yer Alan Metin" Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/albay-atilla-altıkat-aniti.pdf

94 "Straddling Europe, Middle East, Turkey's view is from eye of storm" *The Globe and Mail*, 21 Eylül 2012.

Türkiye'nin Ermeni terörü ve genel olarak da Ermenilerin Türkiye ve Türkleri karalama propagandasına karşı yaklaşık elli yıldan beri sürdürdüğü mücadelede Albay Altıkat anısına şehit olduğu Kanada'da bir anıt dikilmesi çok önemli bir aşamadır. Zira bu anıt, Ermenilerin siyasi amaçlarla şiddete başvurmalarının kabul edilemez olduğunun kanıtıdır. Bu anıt ve Ermeni terörünün Türk diplomatlarını şehit ettiği diğer ülkelerde dikileceğini ümit ettiğimiz diğer anıtlar, sadece terörün kınanmasına da değil, 1915 olayları hakkında Ermeni görüşlerinin sorgulanmasına da yol açacaktır.

16. Macaristan Ve Ramil Safarov Olayı

2004 yılında Macaristan'da bir NATO dil kursuna katılan Azerbaycan Subayı Ramil Safarov, aynı kurstaki Ermeni subay Gurken Margariyan Azerbaycan

bayrağına hakaret edince kendisini öldürmüştü. Safarov Macaristan'da yargılanmış ve hakaret gibi hafifletici bir neden olmasına rağmen müebbet hapse mahkûm olmuştu. Azerbaycan hükümeti, önce Safarov'un az ceza alması mahkûmiyetten sonra ise kısa zamanda serbest bırakılması veya hapis cezasını Azerbaycan'da çekmesi için birçok kez girişimde bulunmuş buna karşılık Ermenistan hükümeti de aksi yönde çaba göstermişti.

Türkiye'nin Ermeni terörü ve genel olarak da Ermenilerin Türkiye ve Türkleri karalama propagandasına karşı yaklaşık elli yıldan beri sürdürdüğü mücadelede Albay Altıkat anısına şehit olduğu Kanada'da bir anıt dikilmesi çok önemli bir aşamadır. Zira bu anıt, Ermenilerin siyasi amaçlarla şiddete başvurmalarının kabul edilemez olduğunun kanıtıdır.

Macaristan 31 Ağustos 2012 tarihinde Safarov'u serbest bıraktı. Bu, 21 Mart 1983 tarihli Hükümlülerin Nakline Dair Sözleşme gereğince yapılmıştı. Söz konusu sözleşme bir ülkedeki yabancı uyruklu hükümlülerin cezalarını kendi ülkelerinde çekmelerine

imkân veriyordu. Bunun için hükümlünün uyuşu olduğu ülke ile mahkûm olduğu ülkenin aralarında anlaşması gerekiyordu. Sözleşme'nin 12. maddesi ise taraf olan devletlerin kendi anayasası veya diğer kanunlarına uygun olarak, genel ve özel af çıkarabileceklerini veya hükmedilen cezayı azaltabileceğini belirtiyordu. Safarov Azerbaycan'a döndükten sonra Başkan Aliev yetkisini kullanarak kendisini affetti. Ayrıca kendisine hapiste bulunduğu sekiz küsur yıl sürece birikmiş maaşlarının ödendiği, bir daire tahsis edildiği ve binbaşı rütbesine yükseltildiği de basın haberlerine yer aldı.

Ermenistan bu olaya, Başkanlık seçimlerinin yakın olmasının da etkisiyle, çok büyük tepki gösterdi. Safarov'u serbest bıraktığı için Azerbaycan ağır bir dille

eleştirilirken 31 Ağustos 2012 itibaren Macaristan ile diplomatik ilişkiler ve tüm resmi temaslar askıya alındı. Ayrıca gerek Azerbaycan gerek Macaristan aleyhinde, Ermeni Diasporası ve Ermeni kiliselerinin de aktif katılımıyla, yoğun bir kampanya başlatıldı. Bu kampanya sonucunda Safarov'un serbest bırakılması başta Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi olmak üzere bazı uluslararası kuruluşlar tarafından kınandı. Batı ülkeleri basını da aynı şekilde hareket etti. Ancak bu kampanya, 1983 Sözleşmesine uygun bir şekilde Safarov'u serbest bırakmış olan Azerbaycan'ı etkilemedi.

Macaristan'da muhalefet bu olaydan yararlanarak Başbakan Victor Orban hükümetini yıpratmaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Macaristan Hükümeti AB üyesi ülkelere gelen eleştiriler ve bu ülke kamuoylarının tepkilerini dikkate alarak Ermenistan ile olan ilişkilerini bir an evvel normal hale getirilmeye çalıştı ancak Ermenistan'ın isteksizliği nedeniyle bu mümkün olamadı.

Ermenistan, Azerbaycan ve Macaristan'a karşı başarılı bir kampanya yürütmüş olmakla beraber sonunda ne Azerbaycan'ın ne de Macaristan'ın tutumunda bir değişiklik sağlayamayınca zor duruma düştü ve bu soruna uluslararası bir nitelik vermeye çalışmıştı. Bu nedenle Safarov konusunu BM Irkçı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne götüreceğine dair basında haberler çıktı⁹⁵ ama bu gerçekleşmedi. Buna karşılık öldürülen Ermeni subay Gurken Margariyan'ın varislerinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurularını da sağlandı⁹⁶.

Son olarak, 2013 Nisan ayında Ermenistan Dışişleri Bakanı Edvard Nalbantyan Ermenistan'ın Macaristan ile ilişkilerini normalleştirmeye hazır olduğunu ancak bunun için Macaristan'ın bu yönde bazı adımlar atması gerektiğini ifade etmiştir⁹⁷. Bu adımların neler olacağını açıklamamışsa da kısa süre sonra, 22 Nisan 2013 tarihinde, Macaristan'ın Szeged şehrinde "Ermeni soykırımı kurbanlarının anısına" bir haçkar (taştan yapılmış büyük boy bir haç) dikilmesi bu adımlardan biri olarak görülmüştür. Bu münasebetle yapılan törende iyi niyet büyükelçisi olarak hazır bulunan Başkan Sarkisyan'ın kardeşi, iki ülke arasında kısa zaman önce bazı zorluklar yaşanmışsa da bunlar rüzgârın önündeki küller gibi savrulup gittiğini söylemiştir⁹⁸. Bununla beraber iki ülke arasında normal ilişkiler kurulmamıştır. Bunun için Ermenistan'ın Macaristan'dan özür dilemesini istediği bir basın haberinde yer almıştır⁹⁹.

95 "Armenia to Appeal to UN Committee on Elimination of Discrimination On Safarov Case" *News.am*, 1 Mart 2013.

96 "Complaint on Safarov Case Filled to European Court of Human Rights" *News.am*, 1 Mart 2013.

97 "Armenia Ready To Mend Ties With Hungary, But..." *Armradio*, 14 Nisan 2013.

98 "Armenian Genocide Memorial Erected In Hungary" *Armenpress*, 22 Nisan 2013.

99 "La Hongrie N'est Pas Prête À Faire Des Excuses à l'Arménie Dans l'affaire Safarov Selon Le Site Hongrois "Hu-Lala" *Armenews.Com*, 28 Nisan 2013.

Bu olayın Türkiye'yi ilgilendiren yönü, Ermenistan ile Macaristan arasında normal ilişkiler kurulması için atılan adımlardan birinin soykırım iddialarıyla ilgili bir haçkar dikilmesine Macar makamlarının izin vermesi olmasıdır. Diğer bir deyimle Macarlar Türkiye üzerinden Ermenistan'a taviz vermişlerdir.

17. Portekiz

Portekiz Ermeni faaliyetlerinden uzak bir ülke olarak bilinirken 1982 ve 1983 yıllarında Türk diplomatlarına yapılan saldırılar nedeniyle Ermeni terörü konusunda gündemin ilk sırasına oturmuştur.

6 Temmuz 1982 tarihinde Lizbon'daki Türkiye Büyükelçiliği İdari Ataşesi Erkut Akbay ve Büyükelçilikte sekreter olarak çalışan Eşi Nadide, evlerinin önünde otomobilleri içinde Ermeni teröristlerin saldırısına uğramışlardır. Erkut hemen ölmüş, eşi Nadide ağır yaralanmış, bir süre Lizbon'da hastanede kalmış sonra Türkiye'ye getirilmiş ve Ankara'da Hacettepe Hastanesi'nde 10 Ocak 1983 tarihinde vefat etmiştir. Bu saldırıyı Taşnak kökenli Adalet Komandoları üstlenmiş ve katiller bulunamamıştır.

Yaklaşık bir yıl sonra 27 Temmuz 1983 tarihinde beş Ermeni terörist Lizbon'daki Büyükelçilik binasına saldırmış ve bir Portekiz polisini öldürmüşlerdir¹⁰⁰. Büyükelçilik personeli kendilerine silahla karşılık vermiş ve Türk koruma görevlisi de teröristlerden birini öldürmüştür. Asıl hedefleri olduğu anlaşılan Büyükelçilik binasına giremeyen teröristler aynı yerdeki Büyükelçi Konutunu ele geçirmişler ve burada Maslahatgüzar¹⁰¹ Yurtsev Mihçioğlu'nun eşi Cahide Hanım ile oğlu Atasay'ı rehin almışlardır. Portekiz Hükümeti Başbakan Mario Suarez başkanlığında toplanmış ve silahlı müdahale kararı almıştır. Teröristler Portekiz özel timinin ateşine karşılık vermişlerdir. Ateşin kesildiği bir sırada Büyükelçilik konutunda bir patlama olmuştur. Dört Ermeni Terörist ölmüş, Cahide Mihçioğlu ağır yaralanmış, kaldırıldığı hastanede vefat etmiş, oğlu Atasay nispeten hafif yaralarla kurtulmuştur.

Bu olay, 8 Kişinin ölümüne 60 kadarının da yaralanmasına neden olan Orly Havaalanı bombalama olayından yaklaşık iki hafta sonra meydana geldiği için Ermeni terörizminin geniş çapta kınanmasına yol açmıştır. ABD Başkanı Reagan dahi bir beyanda bulunmak gereğini hissetmiş, bu olayı barbarca ve insanlık dışı olarak nitelemiş ve "gerçek veya hayali hiçbir şikâyet modern zamanların dehşet verici eylemlerini haklı gösteremez" demiştir. Kısacası Lizbon olayı, Orly ile birlikte Ermeni terörünün sona ermesinde etkili bir rol oynamıştır.

100 Lizbon Büyükelçiliğinin basılması olayı hakkında bilgiler Bilâl N. Şimsir'in *Şehit Diplomatlarımız* (Bilgi Yayınevi, Ankara 2000) kitabından alınmıştır. s. 715-743

101 Öz Türkçesi İşgüder olan Maslahatgüzar sözcüğü, Büyükelçinin yokluğunda Büyükelçiliği idare eden memur demektir.

Lizbon saldırısı hakkında bu güne kadar bir cevap bulunamayan bazı sorunlar vardır. Az sayıda Ermeni'nin yaşadığı ve herhangi bir nedenle terörü mazur görecek siyasi görüşlerle rağbet edilmeyen Portekiz'de neden iki büyük Ermeni terör eylemi gerçekleştirilmiştir? Teröristlerin eylem yaptıkları ülkelerde yaşayan Ermenilerden destek aldığı bilinmektedir. Portekiz'de kimden destek almışlardır? Acaba bu desteği kendilerine Portekiz'deki Gülbenkian Vakfı veya bu vakıfta çalışan Ermeniler mi sağlamıştır? Bilindiği üzere Kalust Gülbenkian bir Osmanlı Ermenisi olup Irak petrolerindeki hisseleri nedeniyle çok zengin olmuş ve sonra servetini sanat eserleri toplamak ve bunları sergilemek için kullanmıştır. Bu fikir makul gelse de Gülbenkian Vakfı'nın Ermeni terörü ile ilişkisi olduğu düşüncesi kuşkunun ötesine geçememiş ve özellikle bu konuta bir kanıt bulunmamıştır. Ancak diğer yandan hiç biri Portekizli olmayan Ermeni teröristlere bu ülkede kimlerin yardım ettiği de meydana çıkmamıştır.

İkinci bir soru Büyükelçilikteki patlamanın nedenidir. Aşağıda göreceğimiz üzere Taşnaklar teröristlerin (onlara göre özgürlük savaşçıların) teslim olmaktansa intihar ettiklerini iddia etmektedir. O yıllarda Avrupa'da Ermeni teröristlere fazla ceza verilmediği olaylarla sabit olduğundan teröristlerin intihar etmeleri gereksizdi. Normal olanı mümkün olduğu kadar işgali sürdürerek bu olayın kamuoyunda duyulmasını sağlamak ve sonra teslim olmaktı. Nitekim Maslahatgüzar Mihçioğlu ile yaptıkları telefon görüşmesinde amaçlarının davalarını duyurmak olduğunu, vurulan arkadaşlarının cebinde bir metin olduğunu ve bunun yayınlanmasını istediklerini söylemişlerdir. Bu yapılmamıştır. Sonra, Portekiz özel timinin ateşini kestiği ve nispi bir sessizliğin olduğu bir sırada, patlama olmuştur. Bunun nedeni hakkında iki görüş vardır. Ermeni teröristler nispeten az eğitildiklerinden patlayıcı maddeler ve silah kullanımı hususunda çok becerikli değildiler. Daha önce ateş edip vuramadıkları haller olmuştur ve en azından bir kişinin elinde bomba patlamıştır. Bu nedenle Büyükelçilik Konutundaki patlayıcı maddelerin de teröristlerin acemiliği nedeniyle patlamış olması mümkündür. Yurtsev Mihçioğlu tarafından ortaya atılan ikinci bir olasılık ise oğlunun başına vurularak bayılmasını öldüğü şekilde anlayan eşi Cahide Hanım'ın, bir fişe sokulduğu takdirde kolayca patlayacak şekilde düzenlenmiş olan maddeleri patlattığıdır. Gayet vatansever ve cesur bir kişi olarak bilinen Cahide Mihçioğlu bunu yapabilecek bir mizaca sahipti.

Ermeni teröristlerin Büyükelçiliğe saldırısı aslında büyük bir başarısızlıktır, zira asıl hedef olduğu anlaşılan Büyükelçilik binası ele geçirilememiş, hazırladıkları bildiri metni okunmamış ayrıca teröristlerin beşi de ölmüştür. Bu olayın Taşnaklar da moral bozucu bir etki yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak bir süre sonra bu başarısızlık bir kahramanlığa, bir "örnek olaya" dönüştürülmüştür. Buna göre söz konusu kişiler teslim olmaktansa kendilerini

öldürmeyi tercih etmiş özgürlük savaşçılarıdır. Şahıslarını feda etmekle Ermeni davasının geniş şekilde duyurulmasını sağlamışlardır. “Lizbon Beşlisi” adını veren bu grubun eylemi ve ölümü her yıl Taşnaklar tarafından törenlerle anılmaktadır. Söz konusu olayın 30 yıldönümü olan bu yıl törenlere daha da fazla önem verildiği ve bu konudaki yazıların daha da arttığı¹⁰² görülmektedir.

7 Haziran 2013 tarihinde, Erkut ve Nadide Akbay’a yapılan saldırının 31. yıldönümünde, adı geçenlerin evinin karşısındaki kavşakta, Erkut ve Nadide Akbay’a ve ayrıca yurtdışındaki görevleri sırasında şehit edilen tüm diplomat ve görevlilere ithaf edilen bir anıt açılmıştır. Dışişleri Bakanlığının bu konudaki açıklamasında, Akbay’lardan 13 ay sonra Cahide Mihçioğlu’nun da Ermenilerin saldırısı sonucunda şehit olduğu belirtilmiştir¹⁰³. Anıtın açılışında Lizbon Büyükelçisi Ebru Barutçu Gökdenizler ile o bölgenin (Oeira) Belediye Başkanı ve şehitlerin yakınları bulunmuştur¹⁰⁴.

Bu anıt, 1982 yılında Ottawa’da şehit edilen Albay Atilla Altıkat’ın anısına 2012 yılında dikilen anıttan sonra, (Kanada bölümüne bakınız) Ermeni terörü kurbanları adına açılan ikinci anıt olmaktadır. (Bu anıtın bir fotoğrafı yazımızın sonuna konmuştur.)

18. Slovakya

Slovakya 2004 yılında Ermeni soykırım iddialarını tanıyan bir karar kabul etmişti¹⁰⁵. Daha sonra, zamanının Başbakan Yardımcısı ve Adalet Bakanı Stefan Harabin’in çabalarıyla, Dışişleri Bakanı Jan Kurbis’in karşı çıkmasına rağmen, 2008 yılında Ermeni soykırım iddialarını reddedenlerin cezalandırılması için Slovak Ceza Kanunu’na bir madde konması için Slovak Meclisi’ne bir öneri getirilmişti.¹⁰⁶ Bu madde 1 Eylül 2009 tarihinde kanunlaşmıştır. Buna göre o zamana kadar sadece Yahudi Soykırımı’nı inkâr edenler cezalandırılırken bu kez diğer soykırımları inkâr edenlerin de 5 yıla kadar hapisle cezalandırılması olanağı doğmuştur¹⁰⁷.

Slovakya’nın Ermeni soykırım iddialarıyla bu kadar yakından ilgilenmesini ancak, II. Dünya Savaşı içinde kendi Yahudilerini ortadan kaldırmış olması ve savaştan sonra da konuda kendini temize çıkarabilmek, en azından fazla

102 Örnek olmak üzere, Ara Khachatourian “Editorial: Remembering The Heroes of Lisbon 5” *Asbarez*, 26 Temmuz 2013; Antranik Kasbarian (Taşnak Partisi Merkez Komitesi Üyesi) “The lessons of Lisbon” *The Armenian Weekly*, 1 Ağustos 2013.

103 “No: 162, 6 Haziran 2013, Lizbon’da Açılacak Şehit Diplomatlar Anıtı Hk.” Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, Güncel Açıklamalar No. 162, 6 Haziran 2013. http://www.mfa.gov.tr/no_-162_-6-haziran-2013_-lizbon_da-acilacak-sehit-diplomatlar-aniti-hk_.tr.mfa

104 “ASALA Kurbanları için Anıt” *Hürriyet*, 9 Haziran 2013.

105 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar” *Ermeni Araştırmaları Sayı 16-17*, ss. 37-39

106 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar” *Ermeni Araştırmaları Sayı 30*, ss. 32,33

107 *Nouvelles d’Arménie Magazine* No. 184, Nisan 2012, s.29

suçlanmamak için, soykırımı en fazla karşı olan devlet şeklinde göstermek isteği ile açıklanabilir. Ermeni soykırımı iddialarında Stefan Harabin Ermeni militanlara yardım etmiş olup halen de etmektedir. Stefan Harabin halen Slovakya Yüksek Mahkemesi'nin başkanlığını yapmaktadır.

Slovakya'nın Başkenti Bratislava'nın Merkezinde "Ermeni soykırımı kurbanlarını" anmak için dikilmiş bir Haçkar (taştan yapılmış büyük bir haç) bulunmaktadır. 4 Nisan 2012 tarihinde Slovakya'yı ziyaret eden Ermenistan Anayasa Mahkemesi Başkanı Garig Harutyunyan ile Yargıtay Başkanı Arman Mkrtumyan bu haçkara bir çelenk koymuşlardır. Stefan Harabin bu vesileyle yaptığı konuşmada Slovakya'ya Ermeni soykırımı gerçeğini inkâr etmeye cesaret eden, mevkii ne olursa olsun, herhangi bir Türk resmi yetkilinin veya herhangi bir diğer kişinin derhal beş yıl hapse mahkûm edileceğini söylemiştir. Burada ilginç olan husus Harabin'in Türk resmi kişilerinin, Ermeni soykırım iddialarını reddettikleri takdirde, hapsedilmelerinden adeta memnunluk duyacağıdır. Stefan Harabin'in daha önce "Ermeni soykırım iddialarını benimsemenin çok ötesinde bir Ermeni militanı gibi hareket etmekte ve konuşmakta" olduğunu yazmıştı¹⁰⁸. Aradan geçen beş yıl adı geçenin davranışında bir değişiklik olmamıştır. Bu konuda Slovakya'da Ermeni soykırımını reddeden herhangi bir Türk resmi yetkili hakkında, diplomatik dokunulmazlık nedeniyle, değil hapsedilmek, soruşturma dahi yapılamayacağını bildirmemiz gerekmektedir. Eski bir Adalet Bakanı'nın ve halen de Yüksek Mahkeme Başkanı'nın bu basit hukuk kuralını bilmemesi veya bilse bile dikkate almak istememesi şaşırtıcıdır.

Slovakya Parlamentosu Ermeni soykırım iddialarını tanıdığından Slovak Hükümet üyeleri Erivan'ı ziyaret ettiklerinde Soykırım Anıtına da gitmektedirler. Buna örnek olarak Başbakan Yardımcısı Mirtoslav Lajcak'ın 10 Ekim 2012 tarihinde anıta yaptığı ziyaret sayılabilir.

Son olarak Türkiye'nin, Ermeni soykırım iddialarına ilişkin tutumuna rağmen Slovakya ile iyi ilişkiler içinde olmaya çaba harcadığı görülmektedir. Bu çerçevede Slovak Cumhurbaşkanı Ivan Gasparoviç'in 20 Ağustos 2013 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyaretin başarılı geçtiği basın haberlerinden anlaşılmaktadır.¹⁰⁹

19. Ukrayna Ve Kırım

Ukrayna'da hayli kalabalık ve etkili bir Ermeni azınlığı vardır. Bu grup yıllardan beri Ukrayna Parlamentosu'ndan Ermeni soykırım iddialarını tanıyan

108 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar" *Ermeni Araştırmaları* Sayı 30, s.33

109 "Gül Slovakya Cumhurbaşkanı Onuruna Yemek Verdi" *İHA*, 20 Ağustos 2013.

bir karar geçirilmesine çalışmakta, ancak Ukrayna'nın Türkiye ile özellikle ekonomik alandaki, yoğun ilişkileri nedeniyle, bu mümkün olmamakta buna karşın Ermenilerin çabaları sürmektedir¹¹⁰. Son olarak, 6 Haziran 2013 tarihinde Ukrayna Parlamentosu'na bu konuda yeni bir karar tasarısı sunulmuştur.¹¹¹

Parlamentodan bir karar çıkartmak mümkün olmayınca Ukrayna'yı oluşturan cumhuriyetlerden ve Ermenilerin nüfuz sahibi olduğu bazı kentlerin meclislerinden kararlar çıkartılması taktiğinin benimsendiği görülmektedir. Bunun en iyi örneği Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun bu konuda 2005 yılında almış olduğu ve tüm gayretlere rağmen hala kaldırılamayan karardır. Bunun haricinde Kiev ve Uzhgorod gibi bazı şehir meclisleri de böyle kararlar almışlardır¹¹². Ayrıca Kiev Şehir Meclisi Ermeni soykırımını konusunda bir anıt dikilmesine izin vermiştir¹¹³. Aynı Meclis Ukrayna Parlamentosu'ndan Ermeni Soykırımını tanımasını istemiştir¹¹⁴. Diğer yandan bazı Ukraynalı tanınmış kişiler de Parlamento'nun bu kararı alması için çaba göstermektedir.

Ukrayna Parlamentosu böyle bir karar almamış olmakla beraber 2011 yılı Şubat ayında Dışişleri Bakanı Konstantin Grishchenko Ermenistan'ı ziyareti sırasında Erivan'daki Soykırım Anıtı'nı ziyaret ederek bir çelenk koymuştur. Bakan Anıt'taki deftere Ermeni milletinin 1915'teki acılarının, 1932–1933 yılları arasında tarihlerinin en trajik dönemini yaşamış olan Ukrayna halkı için yabancı olmadığını yazmıştır¹¹⁵. Bakan, “Holodomor” adı verilen ve Stalin tarafından, siyasi nedenlerle Ukrayna'da yaratılan ve 3 milyondan fazla kişinin ölümüne neden olan açlığı kastetmektedir. Ukrayna'da bu olayın soykırım olduğu fikri yaygındır, o nedenle de Ukrayna kamuoyu ve siyasetçileri soykırım iddialarına duyarlıdır.

Bu arada 2011 yılı Temmuz ayında Ukrayna Meclis Başkanı Volodymyr Lytvyn'in de söz konusu anıtı ziyaret etmiş olduğunu belirtelim¹¹⁶.

Ukrayna konusunda son gelişme Ermeni asıllı iki milletvekilinin parlamentoya 1915–1922 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilerin topluca öldürülmesinin soykırım olarak tanınmasına ve 24 Nisan'ın soykırım

110 Ukrayna'nın Ermeni soykırımı iddiaları karşısındaki tutumu hakkında Ermeni Araştırmaları'nın Sayı 37/38, s. 150 ve Sayı 39, s.64,65'te kısa bilgi sunulmuştur.

111 “DRAFT Resolution of Armenian Genocide Recognition Introduced in Ukrainian Parliament” *Armenpress*, 8 Haziran 2013.

112 “Uzhgorod City Council Recognizes Armenian Genocide” *PanArmenian*, 20 Mayıs 2010.

113 “Monument to Victims of Armenian Genocide to be Established in Kiev” *PanArmenian*, 25 Şubat 2010

114 “Ukraine's Verkhovna Rada Urged to Proclaim April 24 as the Commemoration Day of the Armenian Genocide Victims” *Panorama.am*. 29 Nisan 2011.

115 “Ukrainian Foreign Minister Pays Tribute to Memory of Armenian Genocide Victims” *Armenpress*, 11 Şubat 2011.

116 “Volodymyr Lytvyn Pays Tribute to Memory of Armenian Genocide Victims” *Armenpress*, 11 Temmuz 2011.

kurbanları günü olarak anılmasına ilişkin bir yasa tasarısı vermesidir. Tasarı Ukrayna Parlamentosu'nun İnsan Hakları ve Etnik Gruplar Arası İlişkiler Komitesi'nde görüşülmüş ve kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda bilgi veren komite üyesi ve Parlamento Başkan Yardımcısı Kırımli Mustafa Jamil, böyle bir önerinin önce tarihçiler tarafından incelenmesi ve ortak bir karara bağlanması gerektiğini, diğer yandan bu önerinin kabul edilmesinin uluslararası dostluğu baltalayabileceği dikkate alınarak reddedildiğini söylemiştir¹¹⁷.

Kırım, Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyettir. Stalin zamanında bu bölgenin esas halkı olan Tatarlar sürüldükleri için halen nüfusun ancak % 12'sini oluşturmaktadırlar. Çoğunluk yaklaşık %58 ile Ruslardadır. %24 kadar Ukraynalı vardır. Ermeniler ise %0,5 kadardır. Kısaca Kırım Tatarları kendi ülkelerinde bir azınlık halindedir.

Kırım Parlamentosu 2005 yılında Ermeni soykırım iddialarını benimseyen bir karar kabul etmişti. Bunda sayıları az ancak siyasi etkileri sayılarından fazla olan Ermenilerin, özellikle Ruslarla yaptığı işbirliği ile Kırım Parlamentosu üyelerinin çoğunluğunun 1915 olayları hakkında doğru bilgiye sahip olmaması rol oynamıştı. Kırım Tatarlarıyla Türkler arasındaki ayniyet denebilecek ölçüde yakınlık olması nedeniyle bu karar Türkiye'de üzüntüye neden olmuştu. Ancak, yukarıda da değindiğimiz gibi, Kırım Tatarları kendi ülkelerinde azınlık haline düştüklerinden bu kararı önleyecek durumda değildiler.

T.B.M.M. Başkanı Cemil Çiçek 2013 Nisan ayı başında yaptığı bir ziyaret sırasında Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu Başkanı Vladimir Kostantinov'la yaptığı bir görüşmede bu konuyu dile getirerek, parlamentoların tarihi olaylarla ilgili karar almamaları bu konuların tarihçilere bırakılması gerektiğini, söz konusu kararın 2012 seçimlerinden sonra kaldırılacağı ifade edilmiş olmasına rağmen, bunun yapılmadığını ve bu kararın biran evvel kaldırılmasının doğru olacağını söylemiştir¹¹⁸. Kırım Parlamentosu Başkanı'nın buna ne cevap verdiği bilinmezken, 2005 yılı kararının sunucusu Sergey Shuvaynikov, Çiçek'in bu talebine derhal itiraz etmiş ve söz konusu kararın kaldırılmasının Kırım'daki büyük Ermeni Diasporası için saygısızlık olacağını belirtmiştir¹¹⁹.

20. Uruguay

Hatırlanacağı üzere 1915 olaylarının 50. yılı olan 1965'den itibaren Ermeni Diasporası Türkiye'ye karşı soykırım iddialarını sistematik bir şekilde ileri

117 "Ukrayna Parlamentosundan Örnek Soykırım Kararı" *TurkishNY.com*, 30 Temmuz 2013.

118 "TBMM Başkanı Çiçek Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde" *Zaman*, 6 Nisan 2013.

119 "Turkish Parliament Speaker Urges Crimea to Cancel Resolution Recognizing Armenian Genocide" *Arminfo*, 9 Nisan 2013.

sürmeye ve bazı ülke parlamentolarında bu konuda kararlar aldırmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Uruguay Parlamentosu 1965 yılında Ermeni soykırımı iddialarını kabul eden ilk parlamento olmuştur. Bunda, Uruguay'daki küçük ancak politikada aktif bir Ermeni toplumunun bulunması buna karşılık hemen hiç Türk olmaması ve Türkiye'nin bir temsilciliği de bulunmaması rol oynamıştır.

Uruguay 26 Mart 2004 tarihinde 24 Nisan'ı "Ermeni Şehitlerini Tanıma Günü" ilân eden ve bu gün içinde Radyo ve televizyonların programlarının bir kısmını bu olaya ayırmasını zorunlu kılan bir kanun kabul etmiştir¹²⁰.

Ermeni iddialarını benimsemekte öncülük yapan bu durumuna karşılık coğrafi uzaklık nedeniyle iki ülke arasında temaslar çok değildir. Ancak, Ermeni tarafının talebi üzerine 2012 yılında Uruguay'dan Ermenistan'ı iki üst düzey ziyaret yapılmış olduğu görülmektedir.

Birinci ziyaret 2012 yılı Mayıs ayında Uruguay Dışişleri Bakanı Luis Almagros tarafından yapılmıştır. Adı geçen Soykırım Anıtını ziyareti sırasında Ermeni soykırımının sadece Ermeni halkına karşı değil tüm insanlığa karşı işlenmiş bir suç olduğunu söylemiş¹²¹, Ermenistan Dışişleri Bakanı Edvard Nalbantyan'la yaptığı basın toplantısında ise Karabağ konusunda bu sorunun halkların kendi kaderini belirleme ilkesi çerçevesinde çözümlenmesi gerektiğini, Minsk Grubu'nun önerilerini benimsendiğini, bu soruna askeri alanda bir çözüm bulunamayacağı gibi Ermenistan'ın görüşlerini yansıtan beyanlarda bulunmuştur¹²².

İkinci ziyaret 2012 yılında Kasım ayında Uruguay Temsilciler Meclisi Başkanı Jorge Orrico tarafından yapılmıştır. Adı geçen, Soykırımı anıtını ziyaret ettikten sonra Uruguay'da bir de Ermeni soykırım müzesi bulunduğunu bildirmiş ve ayrıca Ermenistan'ın Uruguay'ın önemli bir stratejik ortağı olduğu gibi pek anlamı olmayan bir beyanda bulunmuştur¹²³. (Ermenistan Uruguay'da ve Uruguay'ın da Ermenistan'da diplomatik temsilciliği bile yoktur.) Orrico ve beraberindeki heyet Karabağ'a da giderek bu bölgedeki Ermeni idaresinin Başkanı Bako Sahakyan ile görüşmüş ve Uruguay'ın Karabağ'ı "Cumhuriyetini" tanıması olasılığından bahsetmiştir. Bu olay üzerine Azerbaycan'ın Uruguay'a bir protesto notası göndermiş olduğu anlaşılmaktadır¹²⁴.

120 "Day of Recognition for the Armenian Martyrs" Uruguay, Bill Number 17.752, *Armenian-Genocide.org* http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.282/current_category.7/affirmation_detail.html

121 "Uruguayan MFA Visited Tsitsernakabert" *Times.am*, 4 Mayıs 2012.

122 "Uruguay Thinks Karabakh Issue Should be Resolved on the Basis of Self-Determination" *Armenpress*, 4 Mayıs 2012.

123 "Armenia is an Important Strategic Partner for Uruguay: Jorge Orrico" *Armenpress*, 13 Kasım 2012.

124 "Muchas Gracias, Uruguay" *The Armenian Observer*, 14 Aralık 2012.

Son olarak 17 Temmuz 2013 tarihinde Uruguay’da bir Ermeni soykırım Müzesi açılması çalışmalarına başlanmıştır. Müze Uruguay’ın Eğitim ve Kültür Bakanlığı ile Ermeni toplumu tarafından yaptırılmaktadır. Müze sadece Ermeni soykırımına ilişkin olmayacak genel olarak insan haklarının savunulması ve Yahudi Holokost’u ve insan ticareti dönemindeki Afrika soykırımları gibi diğer soykırımları da ele alacaktır. Müzenin 24 Nisan 2015 tarihinde açılması öngörülmektedir¹²⁵.

21. Vatikan

Papa’lık devlet statüsüne sahip bir Hıristiyan Katolik dini örgüttür. Bu niteliği nedeniyle Müslüman ülkelerle yakın denebilecek ilişki kuramaz, hatta bu örgütte Müslüman ülkelere karşı bir önyargının mevcut olduğu ancak, olanaklar ölçüsünde, bu ülkelerle normal ilişkiler yürütülmeye çalışıldığı söylenebilir.

Vatikan için Türkiye hem dış politika açısından hem de dini açıdan önemlidir. Vatikan, Orta-Doğu’nun en güçlü ülkesi olduğu için Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olmayı arzu etmektedir. Diğer yandan Türkiye Hıristiyanlığın ilk geliştiği ve XI. yüzyıla kadar tamamen Hıristiyanların yerleşik olduğu topraklara sahiptir. Vatikan Türkiye’deki Hıristiyanlığın ilk dönemine ait dini yapıtların korunmasına, uygun olanların ibadete açılmasına ve Türkiye’deki Hıristiyanların ve özellikle az sayıda Katoliklerin dini ve kültürel haklarının korunmasına çalışmaktadır. Ayrıca Vatikan, diğer Hıristiyan kiliseleriyle ilişkileri çerçevesinde, ökümenik (evrensel) niteliğini tanıdığı İstanbul Rum Patrikhanesiyle yakın ilişkiler içinde olmak siyasetini izlemektedir. Nitekim geçmiş yıllarda Papalar bu amaçla Rum Patrikhanesi’ni ziyaret etmişlerdir.

Vatikan, Türkiye’deki Hıristiyan yapıtlarının ve Katoliklerin haklarının korunması konusunda Türk hükümetlerinin işbirliğini sağlamakta bir güçlükle karşılaşmamıştır. Buna karşın Papaların Patrikhaneyi ziyaretleri bazen sorunlar yaratmıştır. Başlıca güçlük Türkiye’nin Patrikhane’nin ökümenik niteliğini tanınamaması, diğer bir deyimle Patrikhaneyi tüm Ortodoksların en büyük ruhani lideri olarak değil Türkiye Rumlarının dini önderi olarak görmesidir. Oysa Vatikan Patrikhaneye ökümenik olduğu için önem vermektedir. O derecede ki Papa Paul VI 1967 yılında sadece Patrikhaneyi ziyaret etmek için İstanbul’a gelmek istemiş, Ankara’nın, Papa Devlet Başkanı sıfatıyla Türkiye’yi de ziyaret etmesi gerektiğinde ısrar edince, Ankara’ya gelmek durumunda kalmış, bu resmi ziyaretten sonra, özel olarak İstanbul’da Patrik’i de ziyaret etmiştir. Diğer Papaların yaptıkları ziyaretler de bu usul uygulanmıştır.

125 “Armenian Genocide Museum Launched in Uruguay” *Press Office of Diario Armenia*, 20 Temmuz, 2013.

Ermenilerin çok büyük bir çoğunluğu gregoryen mezhebinde oldukları için Vatikan'a bağlı değildir. Buna karşılık az sayıda Katolik Ermeni de vardır. Bunlardan Agacanyan kardinalliğe kadar yükselmiş hatta 1958 yılında Papa'lık için en önemli adaylardan biri olmuştu.

Halen Vatikan, diğer Hıristiyan mezheplerle mümkün olduğu kadar iyi ilişkiler içinde olmak ve bu arada Papa'nın ruhani önceliğinin (primacy) kabul edilmesini sağlamak politikası gütmektedir. Gregoryen Ermeni kilisesi ile olan ilişkilerde de bu konu öne çıkmaktadır. Buna karşılık Gregoryen Ermeni kilisesi de, daha iyi ve daha üst düzeyde ilişkiler için, Vatikan'dan Ermeni soykırım iddialarını kabul etmesini istediği anlaşılmaktadır. Vaktiyle 1915 tehcirine ilgi göstermiş ve hatta durdurulmasını istemiş olan Vatikan'ın bu isteği olumlu karşılamış olduğunda kuşku bulunmamaktadır. Ancak, Türkiye ile yukarıda belirttiğimiz nedenlerle, iyi ilişkiler yürütmeyi arzu eden Vatikan'ın önce bunu uygun görmediği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin AB adaylığının kabulünden sonra Vatikan 2000 yılında Ermeni soykırım iddialarını tanımıştır.¹²⁶ Ancak Papa Jean-Paul II bu tanıma bir nüans getirmek isteyerek 2001 yılında Erivan'da yaptığı ziyaret sırasında soykırım sözcüğü yerine Ermenicede aynı anlama gelebilecek olan Metz Yegern (büyük felaket) deyimini kullanmış ve tekrar bu konuya değinmemiştir.

Onun selefi Benedikt XVI ise, Türkiye'nin tepkilerini dikkate alarak soykırım kelimesini kullanmamaya özel bir dikkat göstermiştir.

Adı geçenin istifasından sonra 13 Mart 2013 tarihinde Franciscus (İngilizce Francis, İtalyanca Francesco, Fransızca François) adı ile Papa seçilen, İtalyan asıllı Arjantinli Kardinal Jorge Mario Bergoglio'nun Ermeni soykırımı iddialarını benimsemiş olduğu kısa sürede meydana çıkmıştır. Bu çerçevede Kardinal Bergoglio'nun bazı beyanları vardır. Mesela 2005 yılında Arjantin'de bir Ermeni Haçkar'ının açılışında yaptığı bir konuşmada ölünce bu taşın altına gömülmek istediğini söylemiş¹²⁷, 2006 yılında "Ermeni halkına ve bütün insanlığa karşı Osmanlı Türkiye'sinin en vahim suçu olan Ermeni soykırımını Türkiye'nin tanınmasını" talep etmiş¹²⁸, 2011 yılında bir konuşmasında "Türk Devletinin Ermeni Halkına karşı 1915–1923 yılları arasında işlediği iğrenç soykırım suçunu" kınadığını ifade etmiş¹²⁹, Papa olduktan hemen sonra yayımlanan, daha önce kendisiyle yapılan söyleşilerden oluşan bir kitapta¹³⁰

126 Vatikan'ın Ermeni soykırım iddialarını tanınması hakkında zamanında Dergimizde ayrıntılı bilgi verilmişti. Bkz. *Ermeni Araştırmaları* Sayı 3, ss.13-15

127 *Armenpress*, 3 Nisan 2012

128 "New Pope Urged Turkey to Recognize genocide in 2006" *Asbarez*, 15 Mart 2013.

129 Harut Sassounian, "Will Pope Francis Repeat Cardinal Bergoglio's Words on the Genocide" *The Armenian Weekly*, 19 Mart 2013. Harut Sassounian,

130 Jorge Mario Bergoglio & Abraham Skorka *On Heaven and Earth: Pope Francis on Faith, Family and the Church in the Twenty Century* Image Publishing, April 2013, ISBN 978- 0770435066, s.21

Tanrının adına yapılan katliamlardan bahsederken Türklerin Ermenileri, Stalin Komünistlerinin Ukraynalıları ve Nazilerin de Yahudileri öldürdüğünü belirtmiştir.

Kardinal Bergoglio'nun Ermenilerin soykırımı uğramış oldukları hakkındaki bu ısrarlı inancının Arjantin'deki Ermeni cemaatiyle olan temaslarının ve bu ülke Parlamentosunda üst üste kabul edilen ve Arjantin'i Ermeni soykırımını en fazla tanıyan ülke haline getiren parlamento kararlarının¹³¹ etkisi olduğu kuşkusuzdur. Şüphesiz Türk ve diğer Müslümanların çok az sayıda bulunduğu bir Katolik ülkede islamofobinin etkisi altında Türk ve veya Türkiye karşıtlığı yapmak itibar toplayabilir.

Bir kardinalin söz ve hareketleri sadece bulunduğu ülkedeki Katolik kilisesini ilgilendirir. Oysa Papalar tüm Katoliklerin ruhani lideri olduğundan ayrıca Papalara atfedilen yanılmazlık sıfatı gereğince yanlış da yapamayacaklarından beyanları çok önemlidir. Diğer yandan ruhani sıfatları yanında Vatikan devletinin başı da olduklarından beyanları siyasi sonuçlar da doğurur. Bu olgudan hareketle yeni Papa'nın Ermeni soykırım iddiaları konusunda selefi Benedikt XVI'nın izinden gitmesi beklenebilirdi. Vatikan 2000 yılında Ermeni soykırım iddialarını resmen tanımış olduğundan, her Papa'nın bu tanımayı yapmasına da gerek yoktu.

Kardinal Bergoglio'nun Papa olduktan sonra, 3 Haziran 2013 tarihinde, Katolik Ermenilerde oluşan bir heyeti kabulü sırasında heyetteki bir bayanın kendisinin Ermeni soykırımı kurbanlarının ahfadı (torunu) olduğunu söylemesine cevaben "20. asrın ilk soykırımı Ermeni soykırımıdır" cevabını vermesi şaşkınlık yaratmıştır. Ayrıca aşağı yukarı aynı tarihlerde Vatikan'da Ermenistan Büyükelçiliği'nin açılışı münasebetiyle yaptığı bir konuşmada "soykırımın" 100. yılı münasebetiyle Erivan'a giderek orada bir ayin yönetmek istediğini söylediği de basın haberleri arasında yer almıştır¹³².

Kardinal Bergoglio'nun Ermenilerin soykırımı uğramış oldukları hakkındaki bu ısrarlı inancının Arjantin'deki Ermeni cemaatiyle olan temaslarının ve bu ülke Parlamentosunda üst üste kabul edilen ve Arjantin'i Ermeni soykırımını en fazla tanıyan ülke haline getiren parlamento kararlarının etkisi olduğu kuşkusuzdur. Şüphesiz Türk ve diğer Müslümanların çok az sayıda bulunduğu bir Katolik ülkede islamofobinin etkisi altında Türk ve veya Türkiye karşıtlığı yapmak itibar toplayabilir.

131 Arjantin Millet Meclisi ve özellikle Senatosu 1993, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 yıllarında Ermeni soykırım iddialarını kabul eden kararlar ve 24 Nisan'ı tatil ilân eden iki kanun kabul etmiştir.

132 "Pope Plans to Attend 2015 ceremony in Armenia Amid Ankara's Genocide Protest" *Armradio.am*. 10 Haziran 2013.

Dışişleri Bakanlığı birkaç gün sonra yayımladığı bir açıklamada¹³³ Papa'nın 1915 olaylarıyla bağlantılı olarak Ermenilerin görüşlerini yansıttığı, bu dönemin tüm yönleriyle anlaşılabilmesi için güvenilir bilgiye ihtiyaç olduğu, Türkiye bu amaçla Ermenistan'a Türk ve Ermeni tarihçilerden oluşan bir Komisyon kurulmasını önerdiği ifade edildikten sonra "1915 olayları konusunda hukuki açıdan herhangi bir yetkili uluslararası mahkemenin konuya bakmış olması söz konusu değilken ve ayrıca akademisyenler arasında farklı görüşler bulunduğu açıkken, üçüncü taraflardan yetki sahibi şahsiyetlerin tek yanlı yargılarda bulunmak suretiyle tarihi siyasete alet etmemeleri gerekmektedir. Papalık makamından beklenen de, taşıdığı ruhani makamın sorumluluğu altında, tarihi olaylardan husumet çıkarmak yerine dünya barışına katkı sağlamasıdır" denmiş ve Vatikan'ın ikili ilişkilere zarar verecek adımlardan kaçınması, sonradan ilişkilerin onarılmasını güç olabileceği de vurgulanmıştır.

Böylece açıklamada, en kısa ve açık ifadesiyle, Papa'nın 1915 olayları hakkında hüküm vermeye yetkisi olmadığı, olaylardan husumet çıkarmaması gerektiği ve soykırım iddialarını desteklemeye devam ederse bunun ikili ilişkilere zarar vereceği belirtilmiştir.

Son olarak Papa'nın, Ortodokslar için önemli bir gün (Aya Andrea) olan 30 Kasım 2014 tarihinde İstanbul Patrikhanesini ziyaret edeceği haberleri basında yer almıştır¹³⁴. Öyle bir ziyaretin gerçekleşmesinin Papa'nın soykırım iddialarını benimseyen tutumunda bir değişiklik yapılmasına bağlı olduğunda kuşku yoktur.

B. ULUSLARARASI KURULUŞLAR

1. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin Doğu Komşuluğu Programı içinde Ermenistan ile bir Serbest Ticaret Antlaşması ve bir ortaklık antlaşması imzalanmasına karar vermesi Avrupa Birliği yetkililerinin Ermenistan'a yaptığı ziyaretlerin artmasına neden olmuştur. Bu çerçevede Avrupa Konseyi Başkanı Herman van Rompuy 4 Temmuz 2012, Avrupa Komisyonu Başkanı Manuel Barroso 1 Aralık 2012'de Ermenistan'a gelmişler ve Soykırım Anıtı'na çelenk koymuşlardır.

133 "Papa'nın 1915 Olaylarına İlişkin İfadeleri Hk." Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, Güncel Açıklamalar No: 163, 8 Haziran 2013 http://www.mfa.gov.tr/no_-163_-8-haziran-2013_-papa_nin-1915-olaylarina-iliskin-ifadeleri-hk.tr.mfa (İngilizcesi "Press Release Regarding the Pope's Statements on the Events of 1915" www.mfa.gov.tr/no_-163_-8-june-2013_-press-release-regarding-the-pope_s-statements-on-the-events-of-1915.en.mfa - No: 163, 8 June 2013,)

134 "Papa Kasım 2014'de Türkiye'ye gelecek" *Zaman*, 15 Temmuz 2013.

Avrupa Parlamentosu'nun 1987 yılında "Ermeni Sorunu'na Siyasi Çözüm bulunması" başlığı altında kabul ettiği bir karar Ermeni soykırımı iddialarını tanımış, Türkiye'den de tanınmasını istemiş ve tanımadığı takdirde bunun Birliğe tam üye olması yolunda bir engel oluşturacağını belirtmişti. 1999 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığının kabul edilmesinden sonra da Türkiye' ile ilgili ilerleme raporlarına ilişkin olarak bu Parlamente'nun her yıl aldığı kararların çoğunda da 1987 yılı kararına atıf yapılmıştır. Ancak burada dikkat edilecek nokta Avrupa Parlamentosu'nun bu gibi konularda aldığı kararların daha ziyade tavsiye niteliğinde olduğudur. Üyelik müzakereleri sırasında üye olabilmek için Ermeni soykırımının tanınması gibi bir koşul ileri sürülmemiştir. 1987 yılı kararı ve izleyen yıllarda bu karara yapılan atıflar, Ermeni soykırım iddiaları hakkında Birlik içinde genel kanıyı ifade etmektedir. Rompuy ve Barroso'nun Anita yapmış olduğu ziyaretlerin temelinde bu kanının bulunduğunu ileri sürmek mümkündür.

Söz konusu ziyaretlerde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi ve protokollerin onaylanıp yürürlüğü konulması konusunun da ele alındığı anlaşılabilir. Beraber soykırım iddialarına değinildiğine dair bir bilgi yoktur. Avrupa Birliği'nin icra organlarının Birlik ve Türkiye arasında birçok sorunun yaşandığı ve Türkiye'nin Birliğe üyeliğinin çıkmazda olduğu günümüzde soykırım iddiaları yüzünden Türkiye ile ilişkilerini daha da gerginleştirmek istemediği anlaşılabilir. Buna karşılık Diaspora'da, Ermeni soykırımı iddialarını tanımadığı takdirde, Türkiye'nin Birliğe üye olamayacağı fikrinin işlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Mesela, ABD'de yayınlanan bir Taşnak Gazetesi olan *Asbarez*, bir süre önce Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schultz'un Türkiye'nin Birliğe üye olmasının ön koşulunun Ermeni soykırımı tanınması olduğunu söylediğini yazmıştı¹³⁵. Schultz'un bu haberi yayınlamasına rağmen¹³⁶ bu iddialar bir süre tekrarlanmıştı.

Ermenistan'ın olasılıkla Aralık 2013'te ortaklık antlaşmasını imzalamasından sonra Ermeni diasporası ve Ermeni yanlısı medyanın "soykırımı tanımadan Türkiye tam üye olamaz" varsayımını sıklıkla dile getirmesi ve böylelikle yaklaşık son altı yıldır Avrupa Parlamentosu'nda arka plana atıldığı görülen soykırım iddialarının yeniden tartışılmasını sağlamaya çalışması muhtemeldir.

Ortaklık antlaşması imzalandıktan sonra da Ermenistan diplomasininin, Türkiye ile olan sınırın kapalı olmasının bu antlaşmanın uygulanmasına engelliği gibi bir iddia ortaya atarak Avrupa Birliğini sınırın açılması için Türkiye üzerinde baskı kurmaya davet etmesi de mümkündür.

135 "Genocide Recognition Precondition to Turkey's EU Bid, Says Euro Parliament President" *Asbarez*, 18 Eylül 2012.

136 "Martin Schultz dément avoir évoqué la question du génocide arménien" *Armenews.com* 20 Eylül 2012.

2. Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Avrupa ülkeleri arasında güvenlik, insan hakları, demokrasi gibi konularda bazı normlara riayet ederek Soğuk Savaşı sona erdirmeye yardımcı olmak amacıyla 1975 yılında kurulan AGİT'in halen 56 üyesi bulunmaktadır. Bu örgüt Karabağ nedeniyle çıkan savaşın ateşkesle durdurulması için büyük çaba harcamıştır. Karabağ anlaşmazlığının çözülmesi ile görevli Minsk Grubu da bu örgüt içinde kurulmuştur.

AGİT'in Parlamenter Asamblesi Başkanı Riccardo Migliori bu yılın Şubat ayında Ermenistan'ı ziyaret etmiş ve bu arada Soykırım Anıtına giderek saygı duruşunda da bulunmuştur. Adı geçen bu konuda yaptığı bir açıklamada birçok ülkenin Ermeni soykırımından haberdar olmadığını, herkesin bu soykırımı tanıması için zaman gerektiğini, bu olayın sadece Ermeniler için değil dünyadaki tüm Hıristiyanlar için bir trajedi olduğunu söylemiştir¹³⁷.

AGİT'in Ermeni soykırım iddiaları konusunda alınmış bir kararı bulunmamaktadır. Böyle bir durumda, bu örgütün Parlamenter Asamblesi başkanının Ermeni soykırımı iddialarını tanıdığı anlamına gelecek sözlerden özenle kaçınması gerekirdi. Başkan aksini yapmakla kalmamış soykırım iddiaların tüm Hıristiyanlık için trajedi olduğunu ileri sürerek bunlara dini bir boyut vermeye de çalışmıştır.

AGİT'in Ermeni soykırım iddiaları konusunda alınmış bir kararı bulunmamaktadır. Böyle bir durumda, bu örgütün Parlamenter Asamblesi başkanının Ermeni soykırımı iddialarını tanıdığı anlamına gelecek sözlerden özenle kaçınması gerekirdi. Başkan aksini yapmakla kalmamış soykırım iddiaların tüm Hıristiyanlık için trajedi olduğunu ileri sürerek bunlara dini bir boyut vermeye de çalışmıştır.

3. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi Başkanı Jean-Claude Mignon Ermenistan'ı ziyareti sırasında, 1 Haziran 2013 tarihinde Soykırım Anıtına giderek saygı duruşunda bulunmuş ve özel deftere "Anıta yapılan bu dokunaklı ziyaret Ermeni soykırımının masum kurbanlarının hazin anısını sürdürmektedir. Avrupa Konseyi böyle bir trajedinin tekrarlanmaması için her gün mücadele etmektedir" yazmıştır¹³⁸.

Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi Ermeni soykırım iddialarını tanıdığına dair bir karar almamıştır. Jean-Claude Mignon'un kendi adına değil Asamble

137 "Time is needed in order everybody recognize Armenian genocide, Riccardo Migliori" *Armenpress*, 19 Şubat 2013.

138 "PACE President: Turkey Should Accept Armenian Genocide And Face Reality" *Armenpress*, 1 Haziran 2013.

adına Ermenistan'ı ziyaret ettiği için söz konusu anıtı ziyaret etmemesi ve özellikle burada Ermeni soykırımını tanıdığını açıkça belirtir ifadelerde bulunmaması gerekirdi. Bu açıdan bakıldığında Mignon'un Ermenistan'ı ziyareti sırasında yetkilerinin dışına çıktığı görülmektedir.

Bu vesileyle Ermenilerin Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi'nin Ermeni soykırımı iddialarını kabul etmiş olduğunu zaman zaman ileri sürdüklerini de belirtelim. Mignon'un ziyareti vesilesiyle Ermeni basınında bu husus tekrar görülmüş ve Asamblenin 1998 ve 2001 yıllarında Ermeni soykırımı hakkında birer bildirge kabul edildiği belirtilmiştir¹³⁹. Oysa Asamble'nin kararları arasında böyle bildirgeler bulunmamaktadır. Buna karşılık Asamble'nin yayınlanan belgeleri arasında 1998 yılında 275 numara ile bir "yazılı bildirge", 2001 yılında ise 320 numara altında bir diğer yazılı bildirge bulunmakta ve bunları imzalayanlar Ermeni soykırımını tanıdıklarını ifade etmişlerdir. 1998 yılı bildirgesini 51, 2001 yılı bildirgesini ise 63 kişi imzalamıştır. Oysa Asamble'nin üye sayısı 318'dir. Herhangi bir metnin Asamble tarafından kabul edilmesi için gündeme alınması, tartışmaya açılması, oylamaya konulması ve çoğunluk sağlandığı takdirde kabul edildiğinin Başkan tarafından ilân edilmesi gerekmektedir. Yukarıda değindiğimiz iki yazılı bildirge bu aşamalardan geçmemiş olduğu için Asamble'nin kararı değildir. Nitekim bu belgelerin üzerinde "Bu yazılı bildirge sadece imzalayanları bağlar" yazılıdır. Bu durumda söz konusu "Yazılı Bildirgeleri" Asamble kararı gibi takdim etmek bir "aldatma" olmaktadır. Geçmiş yıllarda "yazılı bildirge" usulüne başka vesilelerde de başvurulmuştur. Ancak Ermeni militanlarının bunlara, çok az sayıda imza topladıkları için, atıfta bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Bu konudaki son olay 2010 yılında olmuştur. Asamble'nin Ermeni üyeleri tarafından hazırlanan ve soykırım iddialarının kabulü öngören bir metin, o sırada başkan yardımcısı sıfatıyla Asambleyi yöneten Jean-Claude Mignon tarafından, bilgi için, Asamble'ye sunulmuştu. Bu metni 20 kişi imzalamıştı¹⁴⁰.

Başka bir aldatma olayı da Birleşmiş Milletler'de yaşanmıştır. 1985 yılında İnsan Hakları Alt Komisyonu'na soykırımlar konusunda sunulan bir raporda, verilen örnekler arasında Ermeni soykırımından da bahsedilmesi, o günden bu yana Ermenilerce Birleşmiş Milletlerin Ermeni soykırımını tanıdığı şeklinde ileri sürülmüştür. Oysa söz konusu rapor hiçbir işlem yapılmadan "not edilmiştir". Diğer bir deyimle kabul edilmesi için gerekli aşamalardan geçmemiş ve oya konmamıştır. Ermenilerin bu konudaki ısrarlarını sürdürmesi üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon 30 Nisan 2007 tarihinde bir açıklama yaparak BM'lerin 1915 olayları ile bir tutumu olmadığını söylemiştir¹⁴¹.

139 "PACE President Paid Tribute to Memory of Armenian Genocide Innocent Victims" *Armenpress*, 1 Haziran 2013.

140 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar" *Ermeni Araştırmaları* Sayı 36, s.64

141 "Dışişleri bakanlığının 8 Haziran 2007 tarihli ve 89 sayılı açıklaması" *Ermeni Araştırmaları* Sayı 25, s. 18.

Avrupa Konseyi konusunda üzerinde durmak istediğimiz bir diğer husus Jean-Claude Mignon'un Ermenistan ziyareti sırasında Türkiye hakkındaki sözleridir. Ermeni basına göre¹⁴² adı geçen Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanınması gerektiğini düşündüğünü, bunun Avrupa Birliği üyeliğine doğru en önemli adım olacağını, Türkiye'nin bu tanımayı yapmakla kendi tarihi ve gerçeklerle yüzleşeceğini, Türkiye'nin neden olduğu birçok kurban ve trajedi bulunduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü üzere Asamble Başkanı, görevinin ifası sırasında riayet etmesi gereken tarafsızlıktan çok uzak bir tutum içinde ve daha ziyade Ermeni militanlarına mahsus bir üslup ile konuşmuş bulunmaktadır.

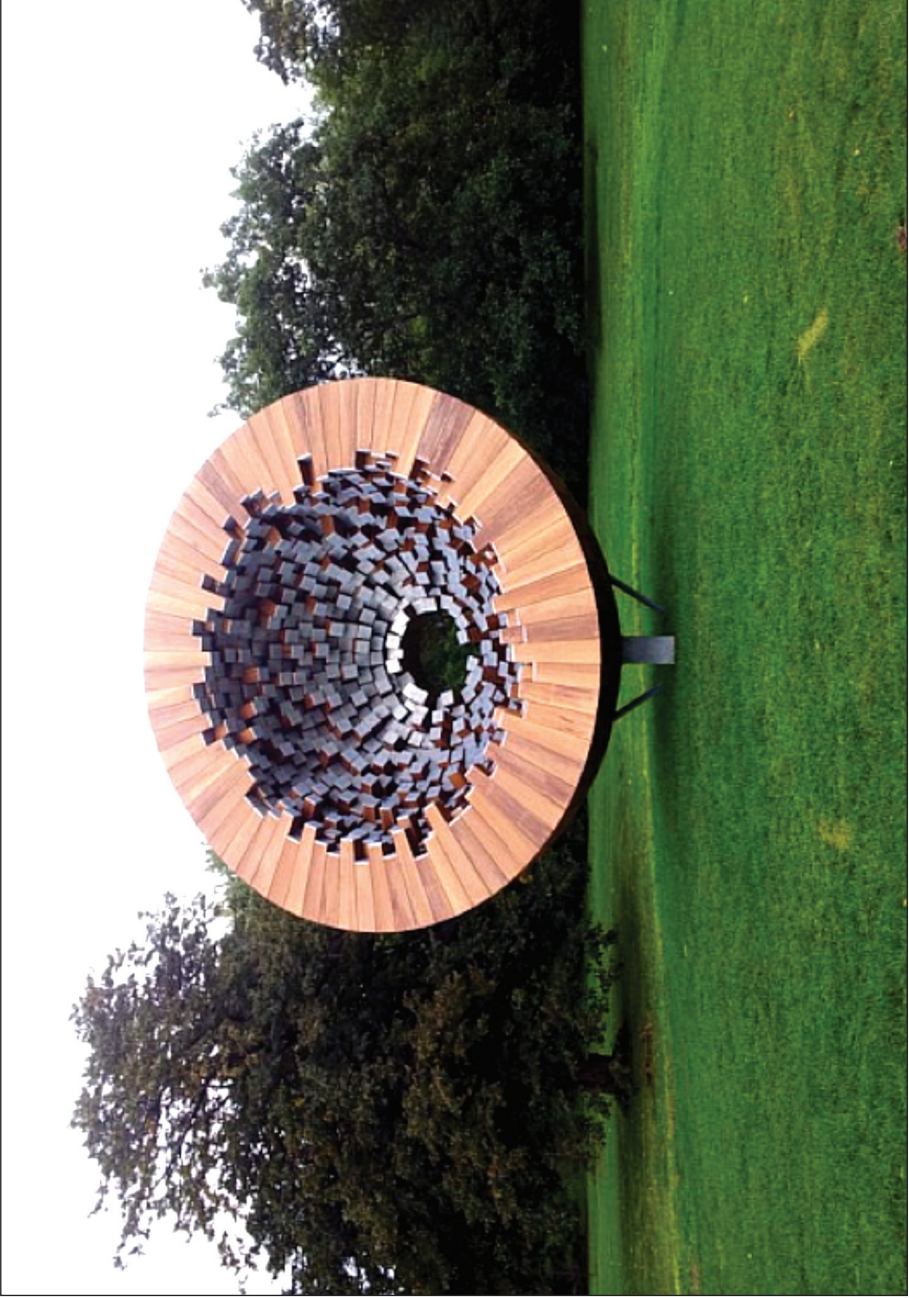
142 "PACE President: Turkey Should Accept Armenian Genocide And Face Reality" *Armenpress*, 1 Haziran 2013.

LİZBON'DA ERKUT VE NADİDE AKBAY'IN ANISINA VE YURTDIŞINDAKİ GÖREVLERİ SIRASINDA ŞEHİT EDİLEN TÜM DİPLOMAT VE GÖREVLİLERE İTHAF EDİLEN BİR ANIT

7 Haziran 2013

OTTOWA'DA ALBAY ATILLA ALTIKAT'IN ANISINA İTHAF EDİLEN ANIT

20 Eylül 2012

KAYNAKÇA

Web Sitesi

Aina.org

Arkiv

Armenews

Armenian-Genocide.org

Armenpress

Arminfo

Armradio

Asbarez

Avustralya İstatistik Bürosu, 2006 Nüfus Sayımı Verileri

Ekklesia

EMG.RS,

Focus News

Ha'aretz,

Haberimport

Haberx

Hürriyet

Hye-Tert

İHA

Lragir.am

Nethaber,

News.am

Nouvelles d'Arménie Magazine

Ntvmsnbc

PanArmenian

Panorama.am

Press Office of Diario Armenia,

The Armenian Observer

The Globe and Mail,

Times.am

TurkishNY.com

Zaman

Makale

Bergoglio, Jorge Mario & Abraham Skorka *On Heaven and Earth: Pope Francis on Faith, Family and the Church in the Twenty Century Image* Publishing, April 2013, ISBN 978- 0770435066, s.21

Der Völkermord an den Armenien 1915/16. Dokumente aus dem Politischen Archiv des deutschen Auswärtigen Amtes (Ermeni soykırımı 1915/16. Alman Dışişleri Bakanlığının Siyasi Arşivinden belgeler)

Kasbarian, Antranik (Taşnak Partisi Merkez Komitesi Üyesi) “The lessons of Lisbon” *The Armenian Weekly*, 1 Ağustos 2013 Bilâl N. Şimşir *Şehit Diplomatlarımız* (Bilgi Yayınevi, Ankara 2000)

Khachatourian, Ara “Editorial: Remembering The Heroes of Lisbon 5” *Asbarez*, 26 Temmuz 2013;

Mirak-Weissbach, Muriel “Can Germany Mediate Armenian-Turkish Reconciliation” *Center for Research on Globalization*, 31 Ekim 2011.

Neyzi, Leyla “Birbirimizle Konuşmak: Türkiye ve Ermenistan’da Kişisel Bellek Anlatımları” http://speakingtooneanother.org/assets/uploaded/Birbirimizle_Konusmak.pdf-2010.12.13.pdf

Sassounian, Harut “Will Pope Francis Repeat Cardinal Bergoglio’s Words on the Genocide” *The Armenian Weekly*, 19 Mart 2013.

